

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2009

Karel Kutálek

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČANSKÉHO PRÁVA

**ZAPSANÉ PARTNERSTVÍ
A JEHO MOŽNÉ MAJETKOVÉ DŮSLEDKY**

Diplomová práce

Karel Kutálek

Vedoucí diplomové práce:
Doc. JUDr. Michaela Zuklínová, CSc.

Praha, srpen 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem v ní vyznačil všechny prameny, z nichž jsem čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 30. srpna 2009

Karel Kutálek

Obsah

Obsah.....	1
Úvod.....	2
1. Historický vývoj pojetí homosexuality a soužití osob stejného pohlaví	5
1.1. Definice homosexuality dnes i v historii	5
1.2. Coming out.....	9
1.3. Počet homosexuálů v populaci	10
1.4. Vývoj přijetí homosexuality.....	12
1.5. Obecné modely homosexuálního soužití	15
2. Právní úprava homosexuálního svazku v Evropě.....	18
2.1. Minimální nutná úprava – kohabitace	19
2.2. Francouzský model – PACS	21
2.3. Skandinávský model – registrované partnerství.....	23
2.4. Nizozemský model – manželství pro homosexuály	25
2.5. Stručné seznámení s mimoevropskou realitou	27
3. Registrované partnerství v právu ČR.....	29
3.1. Zakotvení v právu ČR.....	30
3.1.1. Legislativní vývoj v ČR.....	32
3.1.2. Zákon č. 115/2006 Sb.	37
3.2. Úprava majetkových vztahů.....	41
3.2.1. Společné jmění	41
3.2.2. Dědění.....	43
3.2.3. Vyživovací povinnost	44
3.2.4. Daně a dávky	45
3.3. Úprava společenských vztahů	47
3.3.1. Osoba blízká.....	48
3.3.2. Nárok na informace	49
3.3.3. Společný nájem bytu.....	50
Závěr.....	51
Seznam pramenů a Literatury	53
Monografie a časopisy	53
Online prameny	56
Zákony a Judikatura.....	57
Summary.....	59
Klíčová slova / Keywords.....	60

Úvod

Problematika soužití lidí, jako základ rodinného práva, představovala ještě nějaká ta dvě století zpátky naprosto jasně strukturovaný svazek, do kterého se chtě nechtě museli lidé nějak srovnat. Ovšem právě ta dvě století vývoje společnosti přinesla vědeckotechnickou revoluci, několik válek, ale především objevila a rozvinula myšlenku moderních nezcizitelných lidských práv. S jejich rozvojem si lidé uvědomili možnosti sebeurčení, vlastní identity, myšlení. Někteří lidé zjistili, že jim tradiční společenské modely chování nevyhovují a jelikož tlak na jejich dodržování se s rozšířením svobody uvolnil, nic je nadále nenutilo tyto vzorce dále následovat.

Nejen uvolňování společnosti prostřednictvím lidských práv pochopitelně formovalo společnost lidí. Ta přestala být následkem celospolečenských posunů stabilní co do tradičních stereotypů a dlouho potlačované a tabuizované problémy vyplouvaly na povrch. Pád rodiny z pozice jediného správného útvaru, základu společnosti, a její částečná alternace jinými formami soužití vedla, třeba v jiných částech společnosti až k sociálnímu inženýrství.

A tak zatímco společenské vědy a média v jedné části světa diskutovaly nad otázkou homosexuality a nějaké formě její společenské akceptace, v jiné části světa byly pro lidi budovány unifikované šedé králíkárný, „tak akorát“ vyměřené, aby v nich mladé páry mohly vyvést a vychovat dvě děti. Zatímco jedni homosexuálové se bavili pořádáním demonstrací s psychedelickými vlajkami, jiní homosexuálové byli psychedelickými látkami léčeni k „normálnosti“.

Ačkoliv Česká republika dalo by se říci „změnila stranu barikády“ již před dvěma desítkami let a rozpad tradiční podoby rodiny již většinu obyvatel ani netrápí, některé alternativní formy soužití jsou stále občas chápány jako výmysl „moderní“ sexuchtivé doby.

Termíny jako svobodné páry, manželství na zkoušku, sériová monogamie apod. se staly stejně často používané, jako manželství. Sezdané i nesezdané svazky mají svá pro i proti a jsou všeobecně přijímány jako naprosto rovnocenné, možná i proto, že

demokracii a toleranci si lidé spojili v ignoraci. Institut registrovaného partnerství¹ však v České republice máme teprve pár let, přesto většina obyvatel díky médiím ví, že jde o svazky homosexuálů. Bohužel tím také všeobecné povědomí končí.

Tato práce si klade za cíl podívat se na tuto problematiku hlouběji nejen z pozice otázek odkud, jak a proč registrované partnerství do ČR vlastně přišlo. Tato analýza se zaměří na právní důsledky registrace pro partnery i mezi nimi navzájem, především v komparaci s oběma hlavními variantami soužití – manželstvím a nesezdaným soužitím.

Za tímto účelem bude i práce dělena do třech hlavních kapitol, které jsou dále rozděleny na podkapitoly. První z nich uvede téma práce jeho základní otázkou „Co je vlastně homosexualita“; pojednávat bude o pojetí homosexuality a jeho vývoji, přiblíží termín „coming out“ a počet homosexuálů ve společnosti a v závěru již představí teoretické modely homosexuálního soužití.

Ty dále rozvine a v právní praxi předvede kapitola druhá. Od minimálních forem legalizace svazků osob stejného pohlaví, přes francouzský a skandinávský model úprav, až po nizozemská manželství homosexuálů.

Kapitola třetí navazuje analýzou registrovaného partnerství v právu ČR. Analyzuje samotnou genezi tohoto institutu v právu ČR a jeho finální podobu a poté vztahy, práva a povinnosti, které institut registrovaného partnerství vytváří partnerům i jejich okolí. Tyto úpravy zvláště dělí na majetkové, kam řadí společné jmění, dědění, vyživovací povinnost či daně, a úpravy společenských vztahů, jako je institut osoby blízké, společný nájem bytu či nárok partnera na zdravotní a jiné informace o druhém partnerovi.

Práce si neklade za cíl zachytit celou problematiku registrovaného partnerství, naopak předem a vědomě vylučuji ze zpracování problematiku adopcí, osvojení, oplodňování atd. registrovaných partnerství v ČR. Jen tato samotná otázka by si vyžádala vlastní diplomovou práci (a nepochybuji, že už nějakou má). Naopak rozbor otázek, které se do tématu práce vměstnaly, bude dokreslen zasazením dílčích zjištění do souvislostí.

¹ Ačkoli se v názvu práce vyskytuje termín „zapsané partnerství“, používám dále v práci raději název „registrované partnerství“ vzhledem k jeho větší zaužívanosti a i z toho důvodu, že je tak pojmenován institut, který byl do českého právního řádu zaveden zákonem č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství. Nicméně lze patrně uzavřít, že oba tyto pojmy by bylo možno používat promiscue.

Jen pro úplnost zdůrazňuji, že se v práci záměrně nevěnuji pouze majetkovým důsledkům vyplývajícím z uzavření, případně zániku registrovaného partnerství, nýbrž i samotnému institutu registrovaného partnerství, jakož i homosexualitě, neboť se domnívám, že pochopení jejich vzniku, vývoje a podstaty je důležité pro komplexní uchopení a zpracování tématu této práce.

Při zpracování práce jsem vycházel z právního stavu, který zde existoval ke dni 31. 7. 2009, tedy ke dni, kdy byl text práce dokončen po obsahové (nikoli však ještě po formální) stránce.

1. Historický vývoj pojetí homosexuality a soužití osob stejného pohlaví

Registrované partnerství nejen úzce souvisí s homosexualitou, jde přímo o institut založený pro homosexuální skupinu obyvatelstva a význam alespoň základního seznámení s tímto jevem a jeho pojetím v historii je tak nesporný. Pro pochopení celé problematiky je zásadní alespoň základní znalost pojmu homosexuality, ale i obecných teorií a právní reflexe jevů s homosexualitou spojených. Ačkoliv samotný termín homosexualita je relativně novodobý (pro lásku mezi osobami téhož pohlaví jej použil poprvé v roce 1869 lékař Benkert), homosexuální chování dle všeho lidstvo zná již od pravěku. Přijímání a postoje vůči homosexualitě v průběhu dějin budou popsány dále, nyní však k homosexualitě samotné.

1.1. Definice homosexuality dnes i v historii

Homosexualitou rozumíme trvalou citovou a erotickou preferenci osob stejného pohlaví. Je to celoživotní, neměnný a nezvolený stav, charakterizovaný tím, že jeho nositel je pohlavně přitahován a vzrušován převážně či výlučně osobami stejného pohlaví.²

Takto zněla definice homosexuality v době, kdy byla homosexualita tradičně řazena k sexuálním deviacím, jako typický příklad deviace v objektu. Řada lékařů se pokoušela o její léčení, přičemž mezi tradičně používané metody léčby patřila analytická a behaviorální psychoterapie (např. averzivní léčba či LSD a jiné halucinogenní látky). Počátkem 20. století byla i přes nejasné efekty a vysoká rizika poškození pacienta používána léčba k ovlivnění sexuálního života prostřednictvím stereotaktických zásahů (lobotomie), v nacistickém Německu se využívala také kastrace. V roce 1952 byla homosexualita podle Diagnosticko - statistické příručky amerických psychiatrů, které se jinak také říká „Bible psychiatrů“, považována za

² Janošová, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum, 2000, str. 13.

sociopatickou úchylku, protože šlo o zneužívání partnera pro homosexuální styk, tak posléze v roce 1973 byla diagnóza homosexuality podle psychiatrů přeřazena z oblasti sociopatických úchylek do kategorie ostatních sexuálních úchylek a praktik.³ Během několika let nato byla homosexualita ze seznamu úchylek vyřazena úplně. V evropských zemích proběhl podobný proces až v roce 1991, kdy WHO přijala v Ženevě desátou revizi Mezinárodní klasifikace nemocí (IDC-10).⁴ V seznamu nemocí i nadále zůstává jako zdravotní porucha egodystonní homosexualita, tedy homosexuální zaměření a cítění, s nímž není jeho nositel smířen a vyrovnán, což mu způsobuje psychické trauma. Vyškrtnutí ze seznamu nemocí nebylo motivováno medicínsky, protože homosexuální orientace ze své medicínské, tedy bio-psychologické podstaty člověku přece jen přináší mnohé nesnáze, které z ní činí medicínsky zapříčiněný handicap (nemožnost odpovědného rodičovství a s tím související krize životního smyslu, nedokonalá naplněnost partnerských vztahů, jako jeden z činitelů partnerské nestability), tedy znamená poruchu sexuálního zdraví. Motivem tohoto vyškrtnutí byla spíše sexuálně politická snaha přispět k eliminaci nezdůvodněné společenské a právní diskriminace homosexuálních osob poukazem na jejich „také normálnost“.⁵ V současnosti se tak spíše setkáme s takto znějící definicí:

Homosexualita je geneticky determinovaný celoživotní a neměnný stav libida, při kterém jedinec za podmínek možnosti svobodné volby preferuje za účelem sexuálního a citového kontaktu objekt stejného pohlaví, přičemž takto vzniklý vztah se svojí kvalitou v plné míře vyrovná vztahu heterosexuálnímu.⁶

Ihned v počátku této definice se otevírá otázka vzniku sexuality jako takové. Ačkoliv se vědci ve většině shodnou, že na vzniku homosexuality se podílí především faktory biologické, existují i faktory další a o plné shodě na jednotné a úplné teorii vzniku homosexuality se hovořit nedá. Jak již bylo zmíněno, jako základní faktory pro vytvoření homosexuálního zaměření jedince, jsou vnímány genetické predispozice a

³ Futterman, D. Ryan, C. *Lesbian and Gay Youth, Care and Counseling*. New York: Columbia University Press, 1998, str. 167

⁴ Mrázik, M. *Medicínské aspekty homosexuality*. In: *Zborník, seminár „Spoločná cesta k inštitútu registrovaného partnerstva na Slovensku“*. Bratislava: Fridrich Ebert Stiftung, 2001

⁵ Brzek, A. *Sexuologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1999, str. 45-46.

⁶ Janošová, P. *Homosexualita v názorech súčasnej spoločnosti*. Praha: Karolinum, 2000, str. 13.

vývoj v prenatalním období. V roce 1993 vědci D. Hamer a S. Le Vay z Národního ústavu pro výzkum rakoviny v USA při zkoumání pohlavních chromozomů u mužů zjistili, že na hrotu dlouhého raménka pohlavního chromozomu X v oblasti označované Xq 28 se pravděpodobně nachází gen nebo geny odpovědné za homosexuální orientaci. U homosexuálních mužů, u nichž byla nalezena příslušná shoda alel, byli zjištěni v příbuzenstvu z matčiny strany další homosexuálně zaměřeni jedinci. Žádný analogický rozdíl v genetickém vybavení však dosud nebyl zjištěn mezi homosexuálními a heterosexuálními ženami.⁷

Na základě vědeckého zkoumání v této oblasti se začalo obecně předpokládat, že homosexuální zatížení je dědičně větší z matčiny strany než z otcovy. Podíl genetických dispozic dokládá i vyšší korelace sexuální orientace u jednovaječných dvojčat, pokud jedno z nich je homosexuální, je pravděpodobnost 40 - 60% homosexuality u druhého dvojčete.⁸

Vliv prenatalního vývoje na vznik homosexuality vychází především z teorie o hormonální nevyváženosti plodu. Ve 4. až 5. týdnu nitroděložního vývoje začíná u lidského zárodku docházet k odlišnému vývoji gonád, které odpovídají pohlaví zakódovanému v jeho chromozomech. Sexuální diferenciaci vnitřního genitálu nastává ve 2. a 3. měsíci těhotenství, zevní genitál se diferenciuje okolo 3. a 4. měsíce.

Formování sexuální diferenciaci centrálního nervového systému, především příslušných center mozku, probíhá v období mezi 4. až 6. měsícem prenatalního vývoje. Podle uvedené teorie dochází v období, které trvá asi jeden týden, při zásobení tohoto centra k hormonální nevyváženosti. Dříve se někteří vědci domnívali, že mužskou homosexuální orientaci způsobuje nízká hladina testosteronu, některé novější názory se však přiklánějí k hypotéze, že se může jednat spíše o odlišnou reakci sexuálních center mozku na tento hormon.⁹ Vědci také připouští i možnost vlivu dalších činitelů, např. toxických látek a prožitého stresu.

Z dalších faktorů je i dnes vážně operováno s vlivy prostředí a výchovy v nejranějším dětství (do 3. roku dítěte), ovšem pouze v kombinaci s výše uvedenými faktory biologickými. Dříve velmi populární teorie svedení, která stavěla na vlivu

⁷ Podrobněji viz Hamer, D. H., Hu, V., Magunson, L. a kol. *A linkage between DNA markers on the X chromosome and male sexual orientation*. In: R. P. Cabaj, T. S. Stein, *Textbook of Homosexuality and Mental Health*, str. 122-123.

⁸ Janošová, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum, 2000, str. 26.

⁹ Ibid.

narušení psychického dozrávání jedince sexuálně charakterizovatelnou skutečností (pohlavním zneužitím např.) vedoucím k celoživotnímu homosexuálnímu zaměření jedince,¹⁰ má dnes již nemnoho zastánců a obecně je považována za zastaralou. Podobně působí teorie Freudovy psychoanalýzy, dle které je homosexuální orientace následkem rodiny narušené do tzv. romantické triády – emocionálně dominantní matka, submisivní či chybějící otec a upřednostňovaný syn.¹¹

Existují ovšem i názory, že homosexualita je nemoc, která se dá léčit. Odmítají vědecká vysvětlení vzniku, odmítají teorii dědičnosti. Mezi ně patří i Gerard J. M. van den Aardweg, Ph.D., který ve své knize uvádí: „*Většina lidí se stále ještě domnívá, že homosexualita je v souvislosti se značným poklesem heterosexuálních zájmů abnormální, a to navzdory přetrvávajícímu bombardování propagandy o normalnosti ze strany ignorantních a moderních sociálních a politických ideologů, kteří ovládají média, politiku a větší část akademického světa. Jestliže společenská elita naší doby ztratila zdravý lidský rozum, neplatí to o širokých vrstvách obyčejných lidí.*“¹² A dále: „*Duševní průběh homosexuálů probíhá tak, že jako děti prožívali odcizení, nelásku, nedostatek ocenění od jednoho z rodičů, a tím se stali deprimovaní a neurotizovaní. Teprve po těchto zkušenostech odmítnutí a osamocení se projevila jako důsledek jejich homosexuální touhy.*“¹³

Takto tvrdý postoj v dnešní době již nezaujímá ani katolická církev, která, přestože tradičně označuje homosexuální styk za hříšnou perverzi, již dokázala akceptovat vrozenou nevyhnutelnost homosexuální orientace některých osob. Jelikož však ani tato není ospravedlněním homosexuálního (navíc nemanželského) styku (nevede k rozmnožování), jsou tyto osoby dle katolické církve určeny pro jiná poslání. Pro člověka, který nebyl vychováván ve víře, by tak homosexualita byla jakýmsi trestem s nemožností žít plnohodnotný život včetně partnerského soužití:

„*Homosexualita označuje vztahy mezi muži nebo ženami, kteří pociťují pohlavní přitažlivost, výlučně nebo převážně, k osobám téhož pohlaví. Během staletí a v různých kulturách se projevuje velmi rozmanitými způsoby. Její psychický zrod zůstává z velké*

¹⁰ Součástí teorie svedení bylo přesvědčení, že homosexuální orientaci lze navodit procesem učení.

¹¹ Tuto a další teorie vlivu prostředí lze nalézt v Kenneth, M. C., Ritch, C., Savin-Williams. *The Lives of Lesbians, Gays, and Bisexuals, Children to Adults*. Harcourt: Harcourt Brace College Publishers, 1996, str. 14-23.

¹² Aardweg, G. J. M. van den. *Terapie homosexuality: Rádce pro postižené a poradce*. Praha: Hnutí Pro život ČR, 2003, str. 19.

¹³ Ibid., str. 57.

*části nevysvětlitelný. Tradice opírající se o Písmo svaté, které představuje homosexuální vztahy jako velkou mravní spoušť, vždy prohlašovala, že "homosexuální úkony jsou vnitřně nezřízené", odporují přirozenému zákonu. Odlučují pohlavní úkon od předávání života. Nejsou plodem opravdového, citového a pohlavního doplňování se. V žádném případě nemohou být schvalovány. Nezanedbatelný počet mužů a žen má vrozené homosexuální sklony. Ti si nevolí svůj homosexuální stav; pro většinu z nich je to zkouška. Proto mají být přijímáni s úctou, soucitem a jemnocitem. Vůči nim je třeba se vyhnout jakémukoliv náznaku nespravedlivé diskriminace. Takové osoby jsou povolány naplnit Boží vůli ve svém životě, a jsou-li křesťany, spojit těžkosti, s nimiž se mohou setkat v důsledku svého stavu, s obětí. Skrze ctnost sebeovládání, jež vychovává k vnitřní svobodě, často skrze podporu nezištného přátelství, modlitbu a svátostnou milost mohou a mají se postupně a rozhodně přibližovat ke křesťanské dokonalosti.*¹⁴

Osobně však tyto postoje považuji za zastaralé a v dnešní době již nevyhovující. Nutno navíc podotknout, že velká část behaviorálních teorií vzniku homosexuality se nezakládá na relevantním výzkumu, či tyto teorie nebyly případnými později prováděnými výzkumy prokázány. Za nejdůvěryhodnější považuji tvrzení, že o heterosexuální či homosexuální orientaci jedince je především díky genetickým a vývojovým faktorům rozhodnuto již před jeho pubertálním věkem, kdy již pouze nastupuje manifestace této orientace jako důsledek „coming outu“.

1.2. Coming out

Jedná se o období vlastní nejen homosexuálně orientovaným jedincům, ale všem obecně, kdy dotyčná osoba začíná vnímat svou individualitu, tedy i sexualitu. Tento proces uvědomování si sebe sama zpravidla začíná v době puberty nebo v následujícím období adolescence. Liší se u žen a u mužů, přičemž většinou platí, že u žen se jedná o proces pomalejší. U žen k němu dochází z 57 % ve věku v rozmezí mezi 15 – 25 lety, někdy ale i až po 35. či 40. roku života.¹⁵ Jako důvod, proč v určitých případech začíná

¹⁴ *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, 1995, str. 820.

¹⁵ Talandová, J. *Sociální postavení žen a alternativní rodinné modely v kontextu heterosexuální společnosti*. Praha: L-klub Lambda, 1997, str. 19.

takto později, lze přijmout především to, že lidé nejprve převezmou tradiční vzorce chování, teprve později řeší otázku, zda jim takovýto způsob života i vyhovuje.

Coming out představují dvě hlavní fáze, jež lze rozdělit do pěti bodů, kterými většinou jedinec postupně prochází a které se mohou prolínat:

Zjištění skutečnosti o svém zaměření a její akceptace:

- a) precoming out – jedinec si uvědomuje svou odlišnost, ale nedovede ji vyjádřit,
- b) vlastní coming out – člověk pojmenuje svou odlišnost. Svou sexuální identitu může zprvu odmítat, ale po čase ji přizná sám sobě a poté i jinému člověku.¹⁶

Uspořádání života v souladu se svou sexuální identitou:

- a) fáze explorace – navazování prvních sexuálních vztahů a experimentace,
- b) fáze partnerství – tvorba trvalejších sexuálních a partnerských vztahů odpovídajících celkovým citovým potřebám jedince,
- c) fáze integrace – dotvoření hodnot, upevnění role jedince ve vnějším světě, integrace osobnosti.¹⁷

1.3. Počet homosexuálů v populaci

Přesná čísla o procentuelním zastoupení gayů a lesbiček¹⁸ ve společnosti nejsou známa. Bohužel k určení přesného počtu homosexuálů ve společnosti není reálné sestavit reprezentativní vzorek populace. Při odhadu výskytu homosexuálů ve společnosti jsme odkázáni pouze na studie provedené na nereprezentativních souborech jedinců. Proto se údaje jednotlivých studií značně liší. Nejčastěji je udáván výskyt

¹⁶ Stehlíková, D., Procházka, I., Hromada, J. *Homosexualita, společnost a AIDS v ČR*. Praha: Orbis, 1995, str. 17.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Termín „gay“ s původním významem „šťastný, veselý, lehkovážný“ užívali homosexuální muži pro označení sebe sama již na počátku 20. století (konotace nemorálnosti lze však dosledovat až k roku 1637), následně bylo převzato z tohoto slangu do obecné řeči. Termín „lesbický“ vychází z řeckého „lesbios“ – významem „z ostrova Lesbos“ – a odkazuje na domovinu řecké básničky Sapho, proslulé romantickými a erotickými básněmi opěvujícími stejně muže a ženy. Ve významu odkazujícím na homosexuální vztah mezi dvěma ženami je používán od konce 19. století. Podrobněji například *Online Etymology dictionary* [online] © November 2001 [citováno 29. 7. 2009] dostupný z: <<http://www.etymonline.com/index.php>>.

homosexuálně orientovaných osob v populaci od 2 do 10 %, přičemž u mužů jde o četnost 4 až 10 %, zatímco u žen 1 % a více.

V souvislosti s těmito hodnotami je ale nutné upozornit na to, že v průběhu života se sexuální chování poměrně dost mění. Například z průzkumu Kinseyova institutu (1987) vyšlo najevo, že 37 % dotazovaných mužů žilo alespoň určitý čas svého života homosexuálně, a mnoho homosexuálů naopak žilo určitou část svého života v heterosexuálním vztahu. Za homosexuálně orientované se považovala 2 – 4 % mužů a několik dalších procent si nebylo jisto. U žen je situace ještě nepřehlednější, neboť ženská sexualita je celkově složitější než mužská a je též obtížněji vysvětlitelná. Zde se výlučně homosexuálně identifikovalo 1 % žen a určitá část si nebyla jista. Aspoň k jedné zkušenosti tohoto druhu se přiznalo 9 % žen.¹⁹

Podobná čísla však zatím neodpovídají výsledkům, kterých bylo dosaženo výzkumy v ČR. Zde byl proveden průzkum Weissem a kol. (1993-4), z jehož výsledků se přihlásilo k homosexualitě pouze 0,4 % mužů a 0,3 % žen a 1,4 % mužů a 2 % žen si nebyla jista. Tento nízký počet zdůvodňují sexuologové především nízkým stupněm tolerantnosti společnosti, díky níž se stále velké množství lidí u nás stydělo v době průzkumu přiznat k homosexualitě, nedostatečnou osvětou či krátkou existencí gay hnutí po roce 1989.²⁰ Zkreslení výsledků tohoto výzkumu faktory homofobního klimatu společnosti několik málo let po převratu mohou dokládat i podobné průzkumy z té doby ze západní Evropy, které vykazovaly mnohem vyšší čísla.²¹

Výsledky stejného výzkumu z roku 1998 provedené na našem území toutéž vědeckou skupinou však nevykazují statisticky významný nárůst homosexuálně orientovaných jedinců (0,4 % mužů, 0,3 % žen, svou sexuální orientací si nebylo jisto 2,2 % mužů a 3,1 % žen). Autoři výzkumu se domnívají, že mezi homosexuálně orientované jedince můžeme zařadit i velkou většinu těch, kteří na položenou otázku odpověděli tak, že si nejsou jisti svou sexuální orientací, neboť se u nich bude pravděpodobně jednat o egodystonní homosexuální orientaci nebo o problematický coming-out. „Lze předpokládat, že ve většinové heterosexuální společnosti je

¹⁹ Brzek, A., Pondělíčková – Mašlová, J. *Třetí pohlaví?* Praha: Scientia medica, 1992, str. 24 –25.

²⁰ Weiss, P., Zvěřina, J. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy.* Praha: Portál, 2001, str. 94-102.

²¹ Kaňka, P. *Abeceda homosexuality* [online] leden 2000 [citováno 29. 7. 2009] dostupné z: <http://www.004.cz/view.php?cislocianku=2006041702-homosexualita-hiv-aids-odborne-prace->

nepravděpodobné, že nejistotu v této oblasti by vyjadřovali jednoznačně heterosexuálně orientovaní respondenti.“²²

Tato nízká čísla vycházející z průzkumů homosexuálně orientovaných osob jsou často využívána jako argument odpůrci uzákonění svazků homosexuálů, kteří tvrdí, že nemá smysl přijímat zvláštní zákony pro takto malou skupinu osob. To je pochopitelně argument laika, zatímco odborník si je vědom, že právu nezáleží na počtu výskytů daného jevu. Mimoto právní úprava i těchto „zlomků procent“ dopadne na mnohonásobně vyšší počet situací, než třeba úprava zvláštního barevného označení sněžných skútrů Policie ČR²³.

1.4. Vývoj přijetí homosexuality

Jak již bylo řečeno, je homosexualita imanentní lidskému rodu pravděpodobně od počátku jeho vývoje, nepřekvapí proto, že zmínky o ní nalezneme i v nejstarších historických pramenech lidské civilizace. Překvapující však může být zjištění, že kultury, které položily základy moderní civilizace, byly k homosexualitě všeobecně tolerantnější, než jsou ty dnešní.²⁴

Základy naší (evropské) kultury položily státy antického Řecka, tedy období přelomu mezi matriarchátem a patriarchátem. Homosexualita byla nejen široce tolerována, ale společensky byla postavena na stejnou roveň jako heterosexualita²⁵, byť pouze mezi muži. Ženská homosexualita byla přesto tolerovanou záležitostí, pokud jejími projevy ženy nepohoršovaly okolí, což pochopitelně souviselo s postavením žen ve společnosti obecně.²⁶

Římská kultura v podstatě přejala kulturu řeckou a starověký Řím se nijak netajil tím, že většina mladíků měla mužské milence. Lesbismus Římany naopak pohoršoval

²² Weiss, P., Zvěřina, J. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001, str. 101.

²³ § 11 odst. 2 vyhlášky 460/2008 Sb., o vnějším označení Policie ČR a prokazování příslušnosti k Policii ČR.

²⁴ Pochopitelně toto neplatí paušálně, především je nutno brát v úvahu povahu tehdejších případných zákoníků. Příkladně ve starověkém Egyptě se plně tolerovalo homosexuální chování faraónovi (i bůh Sutech homosexuálně znásilnil boha Hora, byť zde se jednalo o demonstraci nadvlády), zatímco člověk z jiné vrstvy byl za toto chování popraven. Chamurapiho zákoník zase stanovoval přistiženému při homosexuálním styku kastraci.

²⁵ Ve Spartě byla Pederastrie (pohlavní vztah zralého muže k pohlavně zralému chlapci pubertálního věku) přímo povolena zákonem – „Nemůže být řádným občanem nikdo, kdo nemá přítele v posteli.“

²⁶ Blíže viz Bellinger, G. *Sexualita v náboženstvích světa*. Praha: Academica, 1998.

proto, že je ochuzoval o právo dávat rozkoš a byl považován za pokus žen přisvojit si výsady mužů.²⁷ Podobně, byť ne v celospolečenském rozsahu, byla homosexualita známa a tolerována i v jiných kulturách; v Číně či Indii počínaje, severo- i jihoamerickými indiány konče.

Situace se mění již v Římě po příchodu křesťanství, kdy byla homosexualita a promiskuita obecně postavena postupně mimo zákon a nastává dlouhá éra odmítání a perzekuce homosexuality. V období let 1250 – 1300 přijala velká část Evropy legislativu, která zavedla za homosexuální styk dokonce trest smrti.²⁸ V 15. století se s tabuizovanými formami sexuality, ke kterým styk s osobou téhož pohlaví patřil, začíná spojovat čarodějnictví. Homosexualita byla považována za integrální součást satanismu a příslušel jí tak trest smrti.²⁹

Tomuto pojetí odpovídalo i zakotvení homosexuality v trestních zákonících této doby. Trestní zákoník za Karla V. pocházející z roku 1532 (tzv. Karolina) trestal homosexualitu upálením za živa, taktéž Tereziánský zákoník vydaný roku 1768 nebyl o mnoho benevolentnější.

Pachatele (přistiženého homosexuála) čekala smrt a poté spálení jeho těla.³⁰ Po novelizaci Josefa II. (1787) bylo řízení předáno správním orgánům a trest smrti byl v Rakousku (jakožto zřejmě v první zemi v Evropě) zrušen a nahrazen žalářem, nucenými pracemi či zbičováním.³¹ Nový rakouský trestní zákoník z r. 1803 poté pohlavní styk s osobou téhož pohlaví zahrnul do proslulého pojmu „smilstvo proti přírodě“. Trestní zákon z roku 1852 (tzv. Allgemeine Bundesgesetz) se opíral o zákoník předchozí a obsahoval ustanovení, které hodnotilo homosexuální a zoofilní chování jako smilstvo proti přirozenosti, přičemž pachatelem byla i osoba, která jen pasivně strpěla takové chování na svém těle (trestem bylo vězení, které mohlo být uloženo až na dvacet let). V českých zemích byl (s postupným snižováním trestu) uplatňován až do konce roku 1952³², v Rakousku až do roku 1975. V roce 1950 poté byl

²⁷ Blíže viz Morus, R. L. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992.

²⁸ Spencer, C. *Dějiny homosexuality*. Bratislava: Slovárny, 1999, str. 75.

²⁹ Ibid., str. 85

³⁰ Jako přitěžující okolnost byl brán i styk s nekřesťanem – tedy židem či muslimem.

³¹ Graupner, H., Procházka, I. *Historie právních postojů k homosexualitě*. [online] 3. 6. 2005 [citováno 29. 7. 2009] Dostupný z: <<http://logos.gl.cz/ls-dokumenty/pravhist.phtml>>.

³² Fanel, J. *Gay historie*. Praha: Dauphin, 2000, str. 391

přijat Národním shromážděním nový československý trestní zákon, který i nadále homosexuální chování posuzoval jako trestné.³³

Trestnost homosexuálního styku jako takového zrušil až trestní zákoník z roku 1961, ovšem pod podmínkou plnoletosti obou osob (obě osoby musely být starší 18 let).³⁴ Ke zrovnoprávnění homosexuálních i heterosexuálních praktik pak došlo v roce 1990, kdy byl § 244 vypuštěn z trestního zákona a hranice tolerovaná zákonem pro heterosexuální i homosexuální styky byla stanovena na 15 let věku.³⁵

Spolu s těmito změnami se měnil i postoj veřejnosti k homosexuálům. Ten mimo jiné také zkoumala již zmíněná studie, podle níž 22 % obyvatel (v roce 1998 – 21 % mužů, 28 % žen) považovalo homosexualitu za zcela přirozený jev lidské sexuality, 23 % mužů a 19 % žen (v roce 1998 – 27 % mužů a 26 % žen) považovalo homosexualitu za odchylku od normálu, která nikomu neškodí, více než třetina obyvatel ji považovalo za nemoc, za kterou postižený nemůže, 15 % mužů a 12 % žen (v roce 1998 – 13 % mužů a 9 % žen) se obávalo škodlivého vlivu homosexuálů na mládež a 6 % (8 % mužů, 4 % žen) obyvatel považovalo homosexualitu za zlozvyk, který by měl být trestán.³⁶

V roce 1996 bylo také provedeno šetření tolerance populace k různým skupinám obyvatel – včetně homosexuálů. Respondenti odpovídali na otázky, zda a jak jsou občané tolerantní k vybraným skupinám obyvatel. Z celkem třinácti hodnocených skupin obyvatel (invalidé, politici, chudí, cizinci atd.) byla nejmenší úroveň tolerance zjištěna vůči homosexuálům – 27 % a Romům – 16 %. Přes vědecké poznatky o homosexualitě považovala stále třetina obyvatel ČR homosexualitu za nemoc a 12 – 13 % obyvatel se přiklání k teorii svedení. Jako hlavní příčina takto nízké tolerance bylo spatřováno nízké povědomí o homosexualitě spolu s nedostatkem informací.³⁷

V současné době se tolerantnost občanů České republiky vůči homosexuálně orientované menšině zvyšuje, napomáhá k tomu hlavně zvýšená informovanost obyvatel o této minoritní skupině, kterou zajišťují především gay a lesbické organizace, za účinné pomoci hromadných sdělovacích prostředků. Především mladá generace tak

³³ Graupner, H., Procházka, I. *Historie právních postojů k homosexualitě*. [online] 3. 6. 2005 [citováno 29. 7. 2009] Dostupný z: <<http://logos.gl.cz/ls-dokumenty/pravhist.phtml>>.

³⁴ § 244 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v původním znění.

³⁵ Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné. II. Zvláštní část*, Praha: Codex, 1997.

³⁶ Weiss, P., Zvěřina, J. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001, str. 94-102.

³⁷ Blíže viz Talandová, J. *Sociální postavení žen a alternativní rodinné modely v kontextu heterosexuální společnosti*. Praha: L-klub Lambda, 1997.

vykazuje výrazně vzrůstající tendenci tolerovat gaye a lesbičky. Z průzkumu, který před dvěma lety udělal Gallupův ústav, dokonce vyplývá, že Češi jsou z nových členů EU svazkům gayů nakloněni nejvíce. Registrované partnerství by uznala polovina Čechů. Naopak na Slovensku je to necelá třetina a v Polsku sotva pětina obyvatel.³⁸

1.5. Obecné modely homosexuálního soužití

Nizozemec Kees Waaldijk tvrdí, že vývoj postoje moderní společnosti k homosexualitě vytváří posloupnost, která má tři základní na sebe navazující fáze: **dekriminalizaci, přijetí antidiskriminačních zákonů a legalizaci partnerských vztahů gayů a lesbiček** (viz dále). Dle Waaldijka má tato posloupnost vnitřní logiku, kdy každý završený krok připravuje cestu pro krok další. Na základě praktických zkušeností s bojem za zpřístupnění manželství párům téhož pohlaví v Nizozemí, přidává Waaldijk k teorii logické posloupnosti tzv. *zákon malé změny*³⁹, dle něhož bude jakákoliv legislativní změna v uznání a přijetí homosexuality uzákoněna pouze tehdy, jestliže:

- je vnímána jako malá,
- anebo je její dopad zmenšen jinou malou legislativní změnou, která naopak potvrzuje zavržení homosexuality (např. v některých zemích bylo zrušení trestnosti homosexuálních styků doprovázeno zavedením zvláštních skutkových podstat homosexuálních trestných činů – tak tomu bylo i v bývalém Československu).

Waaldijk vyvodil, že vývoji ve společnosti napomáhá transnacionální kultura demokracie a občanských práv („říše občanských práv“), která si v podstatě vyžádala zrušení zákazu homosexuálního jednání a umožnila zavedení antidiskriminačních opatření.⁴⁰

V polovině 90. let rozpracoval tuto teorii také Erich Heinze, který ve své monografii především rozlišil 4 základní modely uznání práva na sexuální orientaci:

³⁸ Beranová, L. *Gayové chtějí nový zákon. Rychle*. Hospodářské noviny ze dne 14. 2. 2005.

³⁹ Waaldijk, K. *Cestou malých změn: Jak se v Nizozemí prosadilo manželství partnerů téhož pohlaví*, Sociální studia, 2002, č. 7, str. 156.

⁴⁰ Waaldijk, K. *Civil Developments: Patterns of Reform in the Legal Position of Same-Sex Partners in Europe*. Canadian Journal of Family Law, 2000, vol. 17, str. 61 – 87.

1. **Model minimálního uznání**, který Heinze označuje za nejnižší hranici, za níž lze mluvit o respektování práva na sexuální orientaci; odpovídá dekriminlizaci homosexuálního jednání.
2. **Model částečného uznání** přidává k dekriminlizaci základní pravidlo ne-diskriminace na základě sexuální orientace.
3. **Model širokého uznání** zahrnuje vedle dekriminlizace a zákazu diskriminace také afirmativní asimilaci, tedy aktivní ochranu příslušníků gay a lesbické minority před násilím, ale také výchovu obyvatelstva k uznání této menšiny, politickou a finanční podporu organizacím gayů a lesbiček apod.
4. **Model plného uznání** lze charakterizovat jako stav, v němž dojde k plnému zrovnoprávnění homosexuálních a heterosexuálních párů, včetně zrušení heterosexuální výlučnosti manželství.

Na rozdíl od Waaldijka nepovažuje Heinze postupný přechod od nižšího modelu k vyššímu v rámci národních právních řádů za nutný. Za formu, která nejlépe odpovídá povaze a dynamice vývoje mezinárodního pojetí lidských práv považuje model širokého uznání a naznačuje, že tento model bude postupně široce akceptován.⁴¹

V historii dnes můžeme vysledovat těmto teoriím odpovídající 3 legislativní fáze:

1) **Dekriminalizace** homosexuálních styků – od prvních pokusů v revoluční Francii (1791), odkud se poté přesunula do Lucemburska (1792), Belgie (1792) či Nizozemí (1811). Druhá vlna přišla na začátku 20. století (např. Sovětský svaz – později zde však byla trestnost znovu obnovena) a třetí liberalizační vlna, jejíž součástí se stalo i Československo (viz výše), se objevila v 60. letech minulého století a trvala v až do let devadesátých. Roku 1995 byl například dekriminlizován homosexuální styk v Albánii, Kypru a Moldávii.⁴²

⁴¹ Heinze, E. *Sexual Orientation: A Human Right. An Essay on International Human Rights Law*. London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

⁴² V Rakousku byla však například odlišná věková hranice pro legální styk homosexuálů platná, až do zrušení v srpnu roku 2002, kdy bylo toto diskriminační ustanovení prohlášeno Ústavním soudem za neústavní.

2) **Nediskriminace** navazovala na dekriminalizaci, kdy homosexuálové, kteří již mohli veřejně projevovat svou orientaci, zjistili, že jsou díky této orientaci společností diskriminováni. Projevem této fáze byly zejména tzv. antidiskriminační zákony přijaté např. ve Francii (1985), Irsku (1989), Nizozemí (1992) či Norsku (1993). Již v roce 1984 přijal Evropský parlament rezoluci proti sexuální diskriminaci v zaměstnání. O deset let později vydává další rezoluci, v níž vyzývá členské státy, aby ukončily nerovnoprávné jednání s osobami homosexuálně orientovanými v oblasti právní a administrativní.

Zákaz diskriminace na základě sexuální orientace obsahuje rovněž Amsterdamská smlouva z roku 1999. Ze směrnic vydaných EU pak stojí za zmínku Směrnice Rady 2000/78/ES, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání.

V České republice se tato fáze naplňovala v duchu Waaldijkova zákona malé změny postupně, prostřednictvím antidiskriminačních ustanovení v jednotlivých zákonech, až byl nakonec (po letech legislativního procesu – jeho přijetí slíbila ČR již při přistoupení k EU v roce 2004) 17. června 2009 přijat tzv. **antidiskriminační zákon**.⁴³

3) **Legalizace partnerských vztahů homosexuálů** je poslední a nejvíce liberální fází přijetí homosexuality. Evropská unie v této souvislosti již v rezoluci z roku 1998 (č. A3-0028/98) vyzvala členské státy a asociované země, aby zrovnoprávnily homosexuální občany s heterosexuálními a aby přijaly legislativní úpravy partnerských vztahů osob téhož pohlaví. V roce 2002 na tuto navázala další rezoluce (A5-0451/2002), jež měla reagovat na dosud nevyřešenou situaci vzájemného uznání partnerství členskými státy. Ta byla v rezoluci dokonce označena za překážku práva na svobodu pohybu, jakožto základního pilíře EU. Zmiňovaná rezoluce opět vyzývá všechny země EU k uznání sňatků mezi osobami stejného pohlaví ve všech zemích EU a k právnímu uznání forem partnerství mimo manželství: „žádá členské země, aby umožnily uzavření manželství mezi osobami stejného pohlaví.“⁴⁴

⁴³ Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), který je účinný od 1. 9. 2009, vyjma části II. účinné od 1. 12. 2009.

⁴⁴ Strachoň M. *Registrované partnerství a referendum o Evropské unii* [citováno 26. 3. 2007]. Dostupný z: http://www.partnerstvi.cz/rp-2003/referendum_eu.phtml#8

Státy mají v zásadě tři základní možnosti legislativní úpravy homosexuálních svazků ve svých právních rádech:

- vztah odpovídá nesezdanému soužití, kdy s tímto faktickým stavem jsou spojeny určité právní následky,
- vztah je upraven ve specifické podobě odlišné od manželství, často s názvem registrované partnerství či podobně,
- vztah je postaven naroveň manželství.

První dvě možnosti korespondují s Heinzovým modelem širokého uznání, třetí možnost odpovídá modelu plného uznání, který ústí až ve zrušení heterosexuální výlučnosti manželství.

2. Právní úprava homosexuálního svazku v Evropě

Předchozí kapitola (krom teoretického uvedení materie) analyzovala v podstatě první dvě legislativní fáze přijetí homosexuálů – dekriminizaci a odstranění diskriminace. Tato kapitola navazuje analýzou třetí fáze úpravy homosexuálního vztahu – jeho legalizací. Komparace jednotlivých forem uzákonění těchto svazků přinese nadhled, který je zvláště v prostoru pomalu, ale jistě se sjednocujícího komunitárního práva nejen vhodný, ale přímo nutný. Již zmíněná rezoluce o sjednocení vzájemného uznávání partnerských svazků mezi členskými státy naznačuje, kam může vývoj tohoto právního institutu v EU směřovat.

Už dne 8. 2. 1994 Evropský parlament vydal ve Štrasburku doporučení⁴⁵, že by členské země měly legalizovat registrované partnerství a dále se vyslovil těsnou většinou hlasů pro možnost, aby páry stejného pohlaví mohly adoptovat děti. Vyzval státy, aby přijaly stejnou věkovou hranici pohlavní zletilosti, a to na základě doporučení Výboru pro občanské svobody a vnitřní záležitosti.⁴⁶ Tuto rezoluci Vatikán ostře odsoudil, a označil homosexualitu jako neřest, která je v rozporu s vírou. Nelze však

⁴⁵ Resolution on equal rights for homosexuals and lesbians in the EC, č. A3-0028/94.

⁴⁶ Janošová, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum, 2000, str. 190.

řící, že všechny církve zastávají vůči homosexualitě a registrovanému partnerství takto odmítavý postoj. Některé církve výrazně přispívají ke zlepšení psychosociálních podmínek homosexuálních párů a zasazují se o odstranění jejich diskriminace. Jsou to např. některé církve v Británii, Austrálii a na Novém Zélandu. Ani uvnitř římskokatolické církve neexistuje v těchto otázkách zcela plný konsensus.⁴⁷

Právní úprava homosexuálních svazků v jednotlivých evropských státech však pochopitelně v tu chvíli nezačínala z ničeho. Jak již bylo zmíněno, postupují jednotlivé státy v přijímání homosexuálů různou rychlostí a tak není divu, že zmíněné doporučení se již zakládalo na zkušenostech některých členských států. V dnešní teorii se hovoří o několika tzv. modelech právní úpravy alternativního soužití. Jak uvidíme dále, nelze v této rovině používat termín registrované partnerství, protože tyto modely zahrnují celou škálu od pouhého faktického spolubydlení až po plnohodnotné manželství, včetně adopce a výchovy dětí.⁴⁸

Metodologicky se i zde jeví vhodné postupovat od minimálních forem uznání k širším, jak to již uvedla teorie v předchozí kapitole.

2.1. Minimální nutná úprava – kohabitace

Minimální či dokonce nulovou úpravu svazků homosexuálů můžeme očekávat (a oprávněně) ve státech se silnou náboženskou tradicí. Velmi religiózní **Itálie**, přestože je členskou zemí Evropské unie, je determinována silnými katolickými kořeny a vazbami. Není tedy překvapující, že se nachází v naprostém počátku výše zmíněné třetí fáze. První a nikoliv poslední návrh na zakotvení tohoto institutu v Itálii byl vytvořen celkem brzy, a to již v roce 1993. Návrhy se blížily francouzskému modelu, avšak ani jeden z nich nikdy nebyl v Parlamentu projednán. Některé italské oblasti, např. Toskánsko, pak přijaly místní předpisy, které mají v určitých směrech zlepšit postavení homosexuálních párů, k této praxi se postupně přidalo zhruba 30 okresů.⁴⁹ Tyto registrace však mají čistě symbolický charakter a registrovaným spíše výjimečně

⁴⁷ Blíže viz Tůma, V. *Problém homosexuality ve světle evangelia*. Středokluky: Zdeněk Susa, 1996.

⁴⁸ Některé státy navíc uplatňují i několik různých modelů naráz, či je postupně vystřídaly.

⁴⁹ *Město Padova uznalo svazky gayů*, 7.12.2006, Lidové noviny.

přinášení nějaké lokální výhody. Na celostátní úrovni bylo o legalizaci svazků homosexuálů několikrát jednáno, nikdy však s nějakou relevantní podporou parlamentu.

O krůček dále se nachází sousední **Polsko**, kde od roku 2000 proběhly 4 pokusy o uzákonění nějaké formy svazku (všechny nakonec neúspěšně) a v červnu 2009 byla otevřena diskuse popáté. I tradičně silně konzervativní politické strany jako Právo a spravedlnost (PiS) či Občanská platforma (PO) vyjadřují prostřednictvím svých představitelů potřebu některé otázky vztahů (potažmo svazků) osob stejného pohlaví regulovat.⁵⁰ Podobná situace je v **Litvě**, **Lotyšsku** či na **Slovensku**, kde tyto zákony několikrát ve formě návrhu navštívily parlamenty, ale jejich zastánci jsou i nadále pouze občanská sdružení gayů a lesbiček.

Trochu překvapivě **Rakousko** teprve v roce 2002 zrušilo ustanovení trestního zákona, které stanovovalo pro homosexuální styk osob mladších 18 let trest od 6 měsíců do 5 let odnětí svobody. Zároveň však zde existuje legalizovaný institut neregistrovaného faktického soužití (kohabitace), ze kterého těmto partnerům vyplývala určitá práva. V roce 2003 v důsledku rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Karner vs. Rakousko⁵¹ byla tato úprava rozšířena i na homosexuální páry. Spolužijící stejnopohlavní partneři mohou požívat stejných práv jako spolu žijící nesezdaní partneři různých pohlaví. V roce 2008 již byl připravovaný zákon pro registrované partnerství po vzoru Švýcarska,⁵² ale kvůli pádu vlády a předčasným volbám nebyl schválen. V únoru 2009 však ministryně vnitra Maria Fekter slíbila projednání návrhu na podzim s tím, že by mohl platit od 1. ledna 2010.⁵³

V březnu roku 2001 přijal **portugalský** parlament dva návrhy zákonů, které přinášejí uznání soužití párů stejného pohlaví. První z nich umožňuje např. přátelům nebo příbuzným žít v „*in common economy*“, což jim přinášejí určitá práva třeba v oblasti daní a nájmu. Jedná se o osoby, které spolu žijí ve stejném obydlí, pomáhají si navzájem a sdílí svůj každodenní život a příjmy, je-li alespoň jedna z nich starší 18 let.⁵⁴ Druhý

⁵⁰ Oliwa, R. *Wszystcy na tak* [online] 19. 6. 2009 [citováno 29. 7. 2009] Dostupný z: <<http://www.innastrona.pl/magazyn/bequeer/zwiazki-partnerskie-2009.phtml>>.

⁵¹ Rozsudek Evropského soudu ve věci Karner proti Rakousku ze dne 24. 6. 2003, č. stížnosti: 40016/98.

⁵² Standardní registrované partnerství severského typu se stejnými právy a povinnostmi jako manželství, vyjma možnosti adopce, umělého oplodnění a společného příjmení.

⁵³ Huber, Von R. *Gespräche mit Maria Fekter*. [online] 18. 2. 2009 [citováno 29. 7. 2009] Dostupný z: <http://www.gaynet.at/news/artikel/5199_Lambda>.

⁵⁴ Zákon č. 6/2001 z 11. května – o přijetí prostředků k ochraně společné domácnosti osob. Dostupný např. z: <<http://portugalgay.pt/politica/parlamento02.asp>>.

předpis umožňuje, aby osoby starší 16 let mohly žít s partnerem v „*in de facto union*“⁵⁵ – tedy ve vztahu odpovídajícím našemu vztahu druh – družka, nehledě na pohlaví obou partnerů. Těmto faktickým uniím jsou přiznána některá manželská práva v oblasti penzí, daní, nájmu, sociálních služeb atd. Dle obou zákonů je podmínkou dvouleté soužití, aby dvojice mohla využít práva z norem vyplývající. I zde již politické strany slibují přijetí zákonů umožňujících přímo homosexuální manželství, pokud budou zvoleny ve volbách v září 2009.⁵⁶ Nakolik jde o předvolební sliby, se ukáže po volbách.

Tento přístup částečné legalizace faktického stavu (svazku obou partnerů) využívá od roku 1996 také Maďarsko (od 1. června 2009 zde je účinný také zákon o registrovaném partnerství) a v teoriích jej lze najít také samostatně kategorizovaný jako model společné domácnosti či konkubinátu.

2.2. Francouzský model – PACS

Ve **Francii** roku 1999 přijalo národní shromáždění zákon týkající se Pacta civil de solidarité - zkráceně PACS, kterým byl novelizován Code civil. Kromě svazku manželského a concubinage⁵⁷ nově zná francouzská úprava i PACS, v překladu Občanská smlouva o solidaritě, Civilní pakt solidarity, Smlouva o vzájemné odpovědnosti a jednotě.⁵⁸ Tento institut není určen primárně pro homosexuální páry, ale má regulovat vztah jakýchkoliv dvou osob a smlouva tak může vzniknout jak mezi jedinci stejného, tak i opačného pohlaví. Partnerům, kteří přistoupí k této smlouvě, jsou přiznána určitá práva a povinnosti, nemění se však jejich osobní stav. Vznikla jakási kombinace práv a povinností, kde nelze hovořit o opravdovém legálním uznání homosexuálních párů. I. Théry doslova uvádí „Vytvořením PACSu jsme zatarasili možnosti, které nabízelo registrované partnerství přicházející ze Skandinávie“. Partnerství, které sice neotvírá žádná práva spojená s možností adopce, či asistované

⁵⁵ Zákon č. 7/2001 z 11. května – o přijetí prostředků k ochraně „de facto union“. Dostupný např. z: <http://portugalgay.pt/politica/parlamento03.asp>.

⁵⁶ IOL Diário, *Sócrates quer casamento gay e referendo à regionalização*. [online] 18. 1. 2009 [citováno 29. 7. 2009] Dostupný z: <http://diario.iol.pt/politica/socrates-casamento-homossexual-regionalizacao-ps-homossexuais-legislativas/1033721-4072.html>.

⁵⁷ Celým názvem *certificat de concubinage notoire* je volné nesezdané soužití muže a ženy známé právu (stanovuje určitá minimální práva a povinnosti), odpovídá významově českému výrazu konkubinát.

⁵⁸ Elischer, D. *Je libo PACS?* In Dvořák J., Kindl M. (eds.) *Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2005, str. 75 an.

reprodukce, neboť tato se i nadále aplikují pouze na páry tvořené mužem a ženou, avšak které umožňují zajistit těmto párům všechna ostatní práva, jimž se těší sezdané páry.⁵⁹

PACS je tedy smlouva, která je uzavírána mezi dvěma zletilými fyzickými osobami za účelem uspořádání jejich společného života a to způsobem společného prohlášení, které oznámí v soudní kanceláři zvláštního soudu I. stupně (tzv. Tribunal d'Instance – TI) místně příslušnému dle jejich bydliště.

Co se týče práv a povinností plynoucích z této registrace, zákonodárce se snažil o co nejmenší podobnost s manželstvím, je však pamatováno na vzájemnou materiální pomoc. Na rozdíl od manželství nemá žádný dopad na příbuzenský poměr (žádné nové příbuzenství nezakládá). Z pohledu spoluvlastnictví je PACS podřízen režimu podílového spoluvlastnictví. Partneri mohou své podíly kontraktovat, ale neujednají-li si takto zvláštní režim, je pro nabyté věci presumováno podílové spoluvlastnictví. Opomene-li tedy partner nabývací věc tuto věc vyloučit v konkrétním nabývacím aktu z režimu podílového spoluvlastnictví, stává se jen podílovým spoluvlastníkem a tato věc se stává vlastnictvím obou partnerů s ideálními polovičními podíly.⁶⁰

PACS nezakotvuje intestátní dědickou posloupnost ve prospěch přeživšího partnera, zůstává zde podřízen zůstavě, partner se může stát odkazovníkem v závěti od okamžiku uzavření PACSu, přestože původní návrh počítal s časovým testem dvou let společného života v rámci registrace.⁶¹ Ze závazků vůči třetím osobám jsou partneri zavázáni solidárně, pokud tyto závazky vznikly právním úkonem pro potřeby jejich běžného života nebo v souvislosti s výdaji na společné bydlení.

PACS zaniká smrtí partnera, uzavřením manželství kterýmkoliv z partnerů, společnou dohodou obou partnerů nebo jednostranným projevem vůle cestou soudního doručení, jehož kopie se poté adresuje soudu, který registroval původní dohodu partnerů.

PACS je často vnímán jako manželství II. kategorie, které nepřineslo homosexuálním párům vytoužené registrované partnerství jako např. v Nizozemsku, či Švédsku.

⁵⁹Elischer, D. *Univerzální „registrované partnerství“ aneb zamyšlení nad francouzskou úpravou alternativních forem soužití*. Právní fórum, 2006, č. 5 str. 178 an.

⁶⁰Elischer, D. *Je libo PACS?* In: Dvořák J., Kindl M. (eds.) *Poceta Martě Knappové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2005, str. 75 an.

⁶¹Gais et Lesbiennes Branchés. *The French registered partnership law: The civil solidarity pact*. [online] 18. 6. 2005 [citováno 27. 7. 2009]. Dostupný z: <http://www.france.qrd.org/texts/partnership/index.html>.

2.3. Skandinávský model – registrované partnerství

Jedná se o model nejstarší a jeho průkopníkem se stalo Dánsko. Právní úprava je podobná manželství, jedná se však o samostatný institut nazvaný registrované partnerství. V právních řádech států zakotvujících registrované partnerství můžeme najít jisté odlišnosti, z nichž stěžejní je způsob úpravy právních následků partnerství a okruh osob, které mohou partnerství uzavírat. Podle formy úpravy lze rozlišit:

- Předpisy obsahující obecnou odkazovací klauzuli na práva a povinnosti vznikající z uzavření manželství s výslovně vymezenými výjimkami. Mezi tyto výjimky standardně patří úprava možnosti partnerů adoptovat a vychovávat děti.
- Tzv. enumerační princip, dle kterého má registrované partnerství zákonem přesně vymezené následky. Tento princip spočívající ve výčtu jednotlivých práv a povinností partnerů klade velké nároky na preciznost zákonodárců při přípravě právního předpisu upravujícího registrované partnerství; tento způsob využili rovněž němečtí zákonodárci.

V okruhu osob, které mohou registrované partnerství uzavřít lze najít tyto přístupy:

- registrovanými partnery se mohou stát pouze osoby stejného pohlaví,
- institutu registrovaného partnerství mohou využít jak osoby stejného, tak také opačného pohlaví.

Po Dánsku, které zavedlo registrované partnerství již roku 1989, přijímají podobnou právní úpravu rovněž ostatní severské státy. V roce 1993 je to Norsko, které záhy následuje Švédsko (1995), Island (1996) a další.

Jak již bylo zmíněno, je **Dánsko** první zemí, která vnesla institut registrovaného partnerství do svého právního řádu. Stalo se tak 7. 6. 1989 a v účinnost vstoupil na začátku října téhož roku. O sedm let později byla jeho působnost rozšířena i na autonomní součást Dánského království, Grónsko. Zákon obsahuje generální klauzuli odkazující na právní úpravu manželství, z níž stanovuje určité výjimky, týkající se

zejména nemožnosti využít služeb asistované reprodukce pro lesbické páry⁶² a zákazu společné adopce. V původním znění neumožňoval daný předpis ani adopci dítěte druhého partnera, což bylo změněno v květnu roku 1999. Institut registrovaného partnerství je vytvořen pouze pro páry stejného pohlaví, aby měly stejně jako páry heterosexuální možnost volby mezi neformálním a formálním svazkem. Podmínkou uzavření partnerství není dánské občanství ani u jednoho z partnerů, stačí trvalý pobyt obou partnerů v Dánsku nejméně po dobu dvou let.

Norská úprava plně vychází z dánské s tím rozdílem, že neumožňuje partnerům adoptovat děti, a to ani děti druhého partnera.

Asi nejpokrokovější v tomto modelu je **Švédsko**. To již od roku 1998 uznávalo kohabitaci homosexuálních párů, stejně jako párů heterosexuálních.

Tento základ doplnil zákon o registrovaném partnerství účinný od roku 1995. Stejně jako ostatní právní úpravy spadající pod severský model je určený pouze párům stejného pohlaví a ani švédská úprava zprvu neumožňovala homosexuálním párům adoptovat děti. Od roku 2002 však nová právní úprava nejenže povoluje společnou adopci dětí, ale jako první stát světa umožnilo Švédsko homosexuálním párům rovněž mezinárodní adopci. Od 1. 7. 2005 mají lesbické ženy ve Švédsku rovněž možnost podstoupit umělé oplodnění. Existuje zde vzájemná vyživovací povinnost, dědická práva, práva týkající se důchodových dávek, daňové záležitosti a pojištění.

Švédsko získalo v otázce prosazování práv homosexuálních párů ještě jedno významné prvenství. V září roku 2005 rozhodl vrcholný orgán švédské luteránské církve Kyrkomötet povolit možnost požehnání pro registrované páry. Homosexuální páry tak mohou být „registrovány“ v kostele stejně jako jsou heterosexuální páry oddávány, přesto označení manželství je i nadále vyhrazeno pouze heterosexuálním svazkům. Toto omezení je spojeno s dlouhou tradicí užívání výrazu v jeho dosavadním pojetí, a sám obřad tedy nebude označován jako svatba, ale jako církevní „akt požehnání“.

V **Německu** byl přijat *zákon k ukončení diskriminace osob stejného pohlaví*, jenž zavedl do německého právního řádu zcela nový institut registrovaného životního

⁶² Gais et Lesbiennes Branchés *The registered partnership act* D/341- H- ML Act No. 372 [online] 18. 6. 2005 [citováno 27. 7. 2009]. Dostupný z: <<http://www.france.qrd.org/texts/partnership/index.html>>.

partnerství (Lebensgemeinschaftgesetz)⁶³ osob stejného pohlaví. Partneri jsou jím mimo jiné uznáváni jako příbuzní (mohou i používat stejné příjmení). Druhá doplňující část tohoto zákona byla zamítnuta v horní komoře parlamentu a tak registrovaní partneri zůstali znevýhodněni oproti manželům v oblasti daňové a dalších oblastech.

Institut je založen na registraci, která je prováděna před státními orgány; ukončení partnerství se odehrává před soudem, stejně jako rozvod manželství. Jestliže partneri vychovávají společně děti, dostávají standardní příspěvek na dítě. Stejně tak v případě informování o zdravotním stavu partnera, svědčení proti sobě navzájem v trestním řízení či v případě dědického řízení je to z pohledu práv a povinností stejné jako v manželském svazku.⁶⁴

Několik spolkových zemí předložilo otázku, zda zákon není neústavní, protože nerespektuje specifickou ochranu, kterou přiznává manželství německá ústava, i Spolkovému ústavnímu soudu, který však tento návrh zamítl.⁶⁵

2.4. Nizozemský model – manželství pro homosexuály

Nizozemský model se týká pouze svazku osob stejného pohlaví. Vztah mezi těmito osobami je označen jako manželství a má tytéž právní následky. Jedná se o nejradikálnější přístup k homosexuálním vztahům v pozitivním slova smyslu, neboť odstraňuje jakoukoliv diskriminaci a definitivně tak zrovnoprávňuje (až na nezbytné odchylky) homosexuálně a heterosexuálně orientované jedince. Z názvu je patrné, že tento model má svůj původ v Nizozemsku, kde zákon upravující manželství osob stejného pohlaví vstoupil v platnost na počátku roku 2001. Po Nizozemsku se tento model v současné době uplatňuje také v Belgii, Španělsku, Kanadě (2005) a Jihoafrické republice (prosinec 2006).

Nizozemsko, typické svou vstřícností k menšinám všech druhů, se i v případě homosexuality řadí k zemím nejliberálnějším především proto, že se jedná o jednu z nejméně sekularizovaných zemí (má nejméně věřícího obyvatelstva) a má méně přímý

⁶³ Juris BMJ. *Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft* [online] 2009 [citováno 29. 7. 2009]. Dostupný z: <<http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/lpartg/gesamt.pdf>>.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Vaculíková, V. *Registrované partnerství a teorie práva* [online] 2003 [citováno 29. 7. 2009]. Dostupný z: <<http://www.partnerstvi.cz/rp-vaculikova/>>.

demokratický systém než mnoho jiných států (neexistují zde referenda). Nejprve byl roku 1998 do nizozemského právního řádu vnesen institut registrovaného partnerství, které umožnilo uzavřít registrované partnerství nejen homosexuálním párům, ale rovněž dvojicím heterosexuálním, čímž se tento institut stal jakousi „nižší“ formou manželství. Až na určité dílčí výjimky v otázkách rodičovství (i ty však byly do jisté míry postupně setřeny), důchodů a cizineckého práva, je registrované partnerství, co se týče právních následků, takřka rovno manželství. Na rozdíl od manželství je registrované partnerství možno ukončit vedle tradičního rozvodu také dohodou stran, bez účasti soudu.

I po přijetí tohoto zákona však snaha o zpřístupnění manželství homosexuálním párům dále sílila. Argumentem se stal rozdíl mezi manželstvím a registrovaným partnerstvím v rovině společenské. Návrh zákona o manželství osob stejného pohlaví byl nakonec předložen parlamentu už v červenci 1999, v roce 2000 byl schválen a v účinnost vstoupil 1. 4. 2001. Zákon je téměř identický s úpravou klasického manželství osob opačného pohlaví.

Zpočátku zákon nepohlížel na manželku lesbické ženy, která v době trvání manželství porodila dítě, automaticky jako na druhého rodiče. Druhá žena toto postavení mohla získat až prostřednictvím adopce. Během prvního roku však byla tato nelogická úprava zrušena a jediným nynějším rozdílem je nemožnost adopce dítěte z ciziny homosexuálním párem.⁶⁶

Podobně proběhl vývoj v **Belgii**, která také uznávala faktické soužití homosexuálních párů ještě před přijetím zákona o registrovaném partnerství. Ten roku 1999 zavedl institut typu francouzského modelu (notářsky ověřenou smlouvou), jeho dopady pro partnery byly především v závazkovém právu. V lednu roku 2003 se Belgie stala po Nizozemí druhou zemí světa, která přijala zákon umožňující homosexuálně orientovaným osobám uzavřít manželství. Roku 2006 tato manželství zrovnoprávnili i v otázce adopcí.

Zvláštní osudy provázely legalizaci manželství homosexuálů ve **Španělsku**. Tato sice katolická země, která však prodělala dlouhé období nedemokratických režimů (nejprve Francova, následně komunistického) se od demokratizace v 80. letech snažila

⁶⁶ Blíže viz Waaldijk, K. *Cestou malých změn: Jak se v Nizozemí prosadilo manželství partnerů téhož pohlaví*, Sociální studia, 2002, č. 7.

zbavit všech prvků pronásledování a občanských restrikcí.⁶⁷ Lze zde hovořit o provedení legalizace „zdola“, protože to byly orgány regionální samosprávy na úrovni autonomních oblastí (např. Vitoria a Barcelona), kdo začal vytvářet registry partnerských dvojic. Jejich cílem bylo podchytit tyto svazky, aby bylo možno později prokázat délku jejich trvání a zejména vyvolat debatu, která by vedla k uzákonění institutu registrovaného partnerství. Roku 1998 se poté objevuje první právní úprava registrovaného partnerství v Katalánsku, na což navázaly Aragon, Navarra a řada dalších regionů. V roce 2004 pak vzešel z pozice předsedy vlády návrh zákona na plné zrovnoprávnění homosexuálních dvojic v přístupu k manželství, který vstoupil v platnost 30. 5. 2005.⁶⁸

Do tohoto modelu je také řazena úprava **Velké Británie**, jež sice neposkytuje homosexuálním párům manželství, ale tzv. občanský svazek, jediným rozdílem mezi nimi však spočívá v nemožnosti uzavřít občanský svazek církevní formou. Navíc mají homosexuální páry ve Velké Británii možnost žít v nesezdaném faktickém soužití (kohabitaci), z čehož jim vyplývají například o oprávnění z oblasti zdravotní péče či bytového práva.

2.5. Stručné seznámení s mimoevropskou realitou

Již v předchozím textu bylo zmíněno i několik států mimo Evropu, které převzaly některý z modelů legalizace homosexuálních svazků. Situace na ostatních kontinentech se však velmi různí a zdaleka nelze hovořit o uznání homosexuálních vztahů a homosexuálů obecně pouze v rámci třetí fáze, jako tomu bylo v předešlé části kapitoly.

Na příkladu **Afriky** lze pozorovat, jak rozdílné mohou být jednotlivé regiony. Jihoafrická republika (jak již bylo zmíněno) přijala nizozemský model manželství pro homosexuály, přestože všechny její sousední státy trestají homosexuální styky jako takové, byť většinou pouze pokutami (v kvalifikovaných případech mladistvých apod. vězením). Takzvaná černá (rovníková) Afrika v některých státech dospěla alespoň

⁶⁷ Blíže viz Martykanová, D. *Homosexualita v demokracii aneb vůle k soužití* [online] 30. 1. 2007 [citováno 29. 7. 2009]. Dostupné z: <<http://www.partnerstvi.cz/les-veda/lgbt-spanelsko-2.phtml>>.

⁶⁸ Ibid.

k dekriminalizaci (např. Čad, Rovnicková Guinea, obě republiky Kongo). U většiny regionu východní Afriky nemá příliš smysl se o právním stavu bavit, lze zmínit dekriminalizaci homosexuality na Madagaskaru. Severní a západní Afrika s převážně muslimským obyvatelstvem nepřekvapí těžkými tresty za projevy homosexuality obecně. Až pětiletý trest vězení v Libyi, ale také bičování v Nigérii, doživotní vězení v Ugandě až trest smrti v Súdánu, Mauretánii či Saudské Arábii, Sýrii, Jemenu i Spojených arabských emirátech. To je ovšem již pochopitelně **Asie**. Právní režim islámského tradičního (náboženského) práva šaría (nebo často také pouze samoučelný nedemokratický režim vágně na šarii stavějící) je však v těchto státech v otázce homosexuality stejný. Trest smrti tak pochopitelně nalezneme i v zemích, jako je Írán.⁶⁹ V nearabské Asii již často proběhla první vlna přijetí – dekriminalizace např. v Číně, kde již existují gay a lesbické organizace, homosexualita zde není ilegální, ale není uznána ani za legální. V Thajsku lesbická organizace Anjaree získala dokonce cenu ILGA (cenu Felipa da Souza) za přínos pro lidská práva.⁷⁰ Na Taiwanu již byly přijaty i některé antidiskriminační zákony (především v pracovním právu a v oblasti diskriminace ve školství).

V **USA** se situace liší v jednotlivých státech. Zatímco v Massachusetts či na Havaji jsou sňatky homosexuálů povolené na úrovni Nizozemského modelu, přibližně v polovině států je homosexualita jako taková trestná. V platnosti dosud je řada diskriminujících zákonů, například v září 1996 byl Sněmovnou reprezentantů USA schválen zákon o ochraně manželství, navržený konzervativními republikány, který upřel manželům stejného pohlaví právo na federální sociální podporu a umožnil jednotlivým státům ignorovat homosexuální manželství legalizovaná v jiných státech.

V **Nikaragui** je dodnes platný zákon, podle kterého může být uvězněn každý, kdo podporuje homosexuální vztahy, oproti tomu v **Uruguay** (Montevideo) a **Argentině** (Buenos Aires) se pořádají jedny z nejokázalejších pochodů gay hrdosti.⁷¹

⁶⁹ Památný je i výrok prezidenta Ahmadínežáda, který pronesl při svém zářijovém projevu na Columbijské univerzitě v New Yorku: „V Íránu nemáme homosexuály jako v USA“.

⁷⁰ Talandová, J. *Sociální postavení žen a alternativní rodinné modely v kontextu heterosexuální společnosti* [online] 1997 [cit. 2005-01-24]. Dostupný z: <<http://www.scalex.cz./sophia/taland/32.htm>>.

⁷¹ Ibid.

3. Registrované partnerství v právu ČR

Začátek porevolučních 90. let 20. století v České (tehdy ještě České a Slovenské Federativní) republice s sebou přinesl uvolnění poměrů a rozmach svobody, což s sebou neslo i myšlenky na prosazení institutu registrovaného partnerství. Soužití osob stejného pohlaví v právním řádu ČR nebylo zvlášť upraveno, ani nemohly tyto páry využívat možností, které se nabízely nesezdaným heterosexuálním párům. Páry osob stejného pohlaví tak mohly být za splnění podmínek § 116 občanského zákoníku⁷² považovány pouze za tzv. osoby blízké či osoby tvořící domácnost (§ 115 OZ). Pokud tyto páry pečovaly o společnou domácnost či na sebe byly odkázány výživou, mohly uplatnit rovněž některá práva v oblasti nájmu bytu, dědického a finančního práva či práva sociálního zabezpečení.

Vztahy mezi sebou si homosexuálové mohli také upravit smluvně v rámci kogentních ustanovení práva, ovšem veřejnoprávní, především statusové záležitosti a vztah vůči státu takto upravit nelze. Proti heterosexuálním párům v manželském svazku měli gayové a lesbičky zoufale málo možností.

Od roku 1990 se začaly vytvářet nové předpoklady pro život homosexuálů. Zformovala se společenská organizace pod názvem SOHO (Sdružení organizací homosexuálních občanů), která mohla gaye zaštitit v případě sociálně nepřízně. Již v lednu 1991 tato organizace při projednávání Listiny lidských práv a svobod navrhovala přijetí doplňku zaručujícího lidská práva a občanské svobody jmenovitě občanům s homosexuální orientací, ovšem návrh neprošel. Během roku 1993 toto Sdružení zformulovalo a snažilo se prosadit přijetí návrhu doplňku zákona o rodině⁷³ a doplňku občanského zákoníku⁷⁴, ke zkvalitnění varianty tzv. soužití druh/družka, tedy zákonnou úpravu podmínek spoluvlastnictví, dědictví, společného užívání bytu a možnosti oficiálně uzavřít partnerství před úřadem státu. Ovšem ani tyto doplňky se prosadit nepodařilo.

Sdružení organizací homosexuálních občanů také na problematiku homosexuálně orientovaných osob upozorňovalo veřejnost. Jeho snahou bylo

⁷² Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

⁷³ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

⁷⁴ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

prostřednictvím informační kampaně společnost vybudit z doposud přinejmenším lhostejného až negativního stanoviska a změnit tento postoj na pozitivní a vstřícný k menšině homosexuálů. Vzhledem i k zaštitění (vč. finančního) nadnárodními organizacemi trpělivá a obětavá práce mnoha aktivistů přinesla své úspěchy. Zatímco v roce 1990 se o homosexuálech vyjadřovalo kladně pouze 10 % české populace, podle průzkumů veřejného mínění v roce 2004 se toto číslo zvedlo na 70 %.⁷⁵

3.1. Zakotvení v právu ČR

Právním základem všech snah o vytvoření legislativy upravující svazky homosexuálů se pochopitelně stala svým vyhlášením Listina základních práv a svobod⁷⁶ (dále jen Listina). Pravidelně byly citovány především články 10 odst. 2 či čl. 32 odst. 1 Listiny.

Čl. 10 odst. 2 Listiny – „každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života,“ však byl pojímán, jako stanovující státu pasivní povinnost a nikoliv závazek k pozitivním opatřením. Jako ještě složitější otázka se poté jevilo, zda mohou být stále partnerské vztahy mezi osobami stejného pohlaví za rodinu považovány.

Tato problematika souvisela i se zmiňovaným čl. 32 odstavec 1 Listiny: „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona (...),“.

Legální definice pojmu rodina v právním řádu chybí, přestože ten s ním docela často operuje. Z platných zákonů se tak nedá abstrahovat jednotný model rodiny ani jednotný stupeň ochrany, který je zákonodárcem přiznán každému takovému útvaru (rodinní příslušníci, společně posuzované osoby, osoby blízké, druh a družka). Tento pojem je ve společenských vědách velice různě chápáný, rýsuje se tudíž možnost tradičnější vymezení rozšířit a zahrnout do něj právě i trvalá soužití osob stejného pohlaví. Ve spojení s čl. 41 Listiny, který váže možnost přístupu k této ochraně na prováděcí předpisy, se možnost rozšíření této ochrany i na homosexuály vytratila.

⁷⁵ Zjištěno z *Programu gay politika a registrované partnerství* [online] 2004 [citováno 25. 6. 2009]. Dostupný z: <<http://gay.iniciativa.cz/www/index.php?page=clanek&id=280>>

⁷⁶ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Potvrzuje to také komentář k tomuto článku, když uvádí: „*Ve své obecnosti je toto ustanovení pouze právněpolitické vyjádření povinnosti státu takovou ochranu poskytnout.*“⁷⁷

Jednotlivá ustanovení Listiny se tedy nedala interpretovat jako závazek zákonodárci k právnímu uznání a respektu k homosexuálům, ani k poskytnutí jakýchkoliv výhod stejnopohlavním partnerským vztahům. Základem Listiny je ale mimo jiné i poslání zaručit celistvost osobnosti každého člověka, zachování jeho důstojnosti a tedy i zaručení respektu (čl. 1), na který pochopitelně navázaly další ustanovení antidiskriminačního charakteru.

Stejně jako v Nizozemí i v ČR se osvědčila metoda malých změn a tak se tyto základy postupně rozšiřovaly do stabilnější struktury zákonných práv. „Euronovela“ Ústavy České republiky č. 395/2001 Sb., pak novelizovala čl. 10 Ústavy („*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament svůj souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouvy něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“) a do právního řádu České republiky se tak dostaly tisíce nových mezinárodních smluv.⁷⁸ Pro následnou legalizaci registrovaného partnerství byla klíčová Evropská úmluva o lidských právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.

První zmíněná úmluva se svým čl. 8 odst. 1 výše zmíněnému čl. 10 odst. 2 Listiny (*Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence*) podobá, nezaručuje však pouze ochranu hodnot, které zmiňuje, ale zahrnuje i pozitivní závazek státu.⁷⁹ Další články poté stanovují zásady ochrany rodiny (čl. 12) a zákaz diskriminace (čl. 14), přesto ani Evropský soud pro lidská práva několikrát ve svých rozhodnutích spojením těchto dvou článků nekonstatoval právo

⁷⁷ Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl.* Praha: Linde, 1999, str. 256-257.

⁷⁸ Podrobněji k dané problematice viz Malenovský, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště právu českému.* Brno: Doplněk, 2004, str. 409-467.

⁷⁹ Blíže viz Hubálková, E. *Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech* In: *Bulletin Advokacie.* Zvláštní číslo., říjen 2000, str. 50-55.

homosexuálů na registrované partnerství či jiný svazek odpovídající manželství, ani právo takto svobodných jedinců na adopci.⁸⁰

Mezinárodní pakt se problematiky dotýká především svými články 23 (ochrana rodiny) a 26 (zákaz diskriminace). Stejně jako Evropská úmluva sice dostatečně chrání homosexuální jednotlivce, ale také přímo nezakotvuje jejich právo na registrované partnerství.

3.1.1. Legislativní vývoj v ČR

V roce 1995 vláda Václava Klause zamítla svým usnesením možnost předložit Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR (dále i jen PS) k projednání vládní návrh zákona, který by umožnil homosexuálům legalizaci partnerského soužití. Jednalo se o připravovanou rodinněprávní novelu občanského zákoníku, čehož se pokusilo využít SOHO rovnou návrhem na zrovnoprávnění těchto svazků a manželství. Legislativní komise tento požadavek vzala sice v potaz a začlenila ho do legislativně technických variant návrhu zákona, vláda ho však odmítla s poukazem na to, že homosexuální soužití údajně není rodinněprávním vztahem.⁸¹ Negativní reakce vlády se v té době dala s velkou pravděpodobností očekávat, nejen vzhledem k osobním postojům jejího předsedy, ale zejména k přehnanému požadavku ze strany SOHO.

Další návrh tří poslanců z roku 1997 byl také zaslán k posouzení vládě, která k němu zaujala negativní stanovisko (**sněmovní tisk č. 359/0-1/1998**), když naznala, že „právní úprava v návrhu je pouze rámcová a neúplná, neboť neobsahuje odpovědi na řadu podstatných otázek“. Vláda tak již však vyjádřila nesouhlas pouze dotyčným návrhem a de lege ferenda mluvila o cestě dílčích změn zákonů. Vzhledem k tomu, že tento návrh obsahoval 8 paragrafů, navíc vágně formulovaných s blanketovým odkazem na manželství po vzoru severského modelu, nelze se odmítnutí divit. V poslanecké sněmovně pak nenašel zákon dostatečně silnou podporu a v dubnu 1998 byl zamítnut již v prvním čtení.

⁸⁰ Wintemute, R. *France permitted to ban adoptions by lesbian and gay individuals*. In: *Ilga-Europe Newsletter*, 2002, číslo 2, sv. 2, str. 14-15.

⁸¹ Haderka, J. F. *Několik poznámek k nedávnému pokusu o právní institucionalizaci homosexuálního soužití v České republice*. *Správní právo*, 1998, str. 261.

Po přepracování předložila na jaře r. 1999 Poslanecké sněmovně skupina poslanců nový návrh, připravený společně se SOHO v ČR, který dostal název „zákon o partnerském soužití osob téhož pohlaví“ – **sněmovní tisk č. 124**. Tento návrh opět vycházel ze severského modelu a byl téměř identický s návrhem předchozím. Změny byly spíše stylistického charakteru. Některá ustanovení byla upřesněna a rozvinuta, k zásadním koncepčním změnám však nedošlo. V reakci na negativní postoje veřejnosti i církve, argumentující tím, že přijetí zákona o registrovaném partnerství má být pouze předstupněm k požadavku adopce dětí, bylo do § 7 odst. 3 zakotveno, že osobám, které uzavřou smlouvu o partnerském soužití, nesmělo být nezletilé dítě svěřeno do společné výchovy ani do společné pěstounské péče. Návrh zákona byl předložen ústavněprávnímu a petičnímu výboru. Ústavněprávní výbor nebyl schopen se usnést na svém stanovisku a vyslovil pouze několik připomínek, z nichž za nejdůležitější považují to, že musí dojít k omezení osob schopných uzavírat partnerské soužití pouze na občany České republiky. Petiční výbor doporučil schválení normy,⁸² i přes kladné stanovisko vlády byl návrh zákona v Poslanecké sněmovně v prosinci 1999 zamítnut. Podstatu problému tohoto návrhu lze hledat především v tom, že celý návrh neodpovídá koncepci, která je vyjádřena v obecné části důvodové zprávy k němu. Tam se uvádí, že partnerské soužití homosexuálů nemá být úpravou rodinněprávních vztahů a má zůstat jasně odděleno od institutu manželství a od úpravy vztahu druha a družky. Přitom má jít o vztah upravený výlučně obligačním způsobem. Z toho všeho by vyplývalo, že má jít o nějaký občanskoprávní smluvní institut. Skutečnost je naprosto jiná. Návrh ve své podobě vytváří ucelený nový institut, který až na malé výjimky plně kopíruje institut manželství, a to i přesto, že předkladatelé sami neměli vůbec jasnou představu o tom, jaký je vlastně katalog vztahů, v nichž se dopad nové právní úpravy projeví.⁸³

Od roku 2000 začalo Ministerstvo spravedlnosti na popud Rady vlády pro lidská práva pracovat na vládním návrhu zákona. Vláda normu projednala v únoru roku 2001 a v září pak schválila návrh *zákonu o partnerském soužití osob téhož pohlaví*. Vzhledem k nesrovnatelně rozsáhlejším personálním i organizačním schopnostem ministerstva

⁸² Sněmovní tisk č. 124/0, návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně a doplnění některých zákonů, 1999 a Sněmovní tisk č. 124/1, stanovisko vlády k návrhu zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně a doplnění některých zákonů.

⁸³ Haderka, J. F. *Několik poznámek k nedávnému pokusu o právní institucionalizaci homosexuálního soužití v České republice*. Správní právo, 1998, str. 261.

(které byly využity k rozeslání návrhu všem možným institucím a organizacím k posouzení a vyjádření poznámek)⁸⁴ byl výsledkem návrh, o kterém byli i skalní odpůrci zákona většinou přesvědčeni, že jej sněmovna takto připravený již schválí. Norma byla zpracována poněkud odlišným způsobem. Byla využita německá forma normy – došlo k rozdělení celé materie do dvou samostatných zákonů. První reguluje vznik, zánik a podstatné rysy soužití. Druhá zahrnuje všechny změny stávajících zákonů.⁸⁵ V podstatě se tak jednalo o návrhy dvou zákonů, do nichž byla celá materie rozdělena, **sněmovní tisk č. 1075** – návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a **sněmovní tisk č. 1076** – návrh zákona o změnách některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví.

Oproti předchozím návrhům se tento vládní návrh odlišoval především ve způsobu zpracování. Základní východisko, že zákon bude upravovat pouze vztahy osob stejného pohlaví, zůstalo nezměněno, avšak navrhovatelé opustili myšlenku generální klauzule, která odkazovala v otázkách právních následků obecně na institut manželství. Místo toho zvolili cestu konkrétního (a podrobného) výčtu práv a povinností, které z partnerství zakládalo (již zmíněný enumerativní princip). V prvním čtení 25. října 2001 však překvapivě oba návrhy zákona neprošly a byly vráceny vládě k dopracování. Vzhledem k blížícím se volbám v roce 2002 tak bylo jasné, že před volbami neměly politické strany „nervy“ ke schválení potencionálně diskutabilního zákona a proto byl radši takto skrytě „zamítnut“.

Návrh přitom přinesl alespoň několik zásadních novinek:

- Na rozdíl od předchozích návrhů v této předloze nešlo o smlouvu, ale partnerství dvou osob téhož pohlaví mělo být označováno jako trvalé společenství,
- navrhoval vytvoření matriční knihy partnerského soužití,
- zaváděl pro partnery *expressis verbis* režim společného jmění, jenž se řídí OZ, čímž v této oblasti srovnával svazek s manželstvím,

⁸⁴ Všem ministerstvům (se žádostí, aby sdělila, zda a jaké dopady na státní rozpočet, případně na zvýšení počtu zaměstnanců bude mít navrhovaná právní úprava), ostatním ústředním orgánům státní správy, Nejvyššímu soudu, Nejvyššímu státnímu zastupitelství, České advokátní komoře, Sdružení organizací homosexuálních občanů v ČR - SOHO (které sdružovalo 30 sdružených členských organizací, později jej nahradilo sdružení Gay iniciativa, které si svůj hlavní cíl stanovilo právě prosadit zákon o registrovaném partnerství), Iniciativě lesbických aktivistek „Výzva 2000“, a Radě vlády pro lidská práva. O stanovisko byly požádány též právnické fakulty. **Typická ukázka egocentrického brainstormingu, tedy techniky „otravuju všechny, on mi někdo pomůže“.**

⁸⁵ Zahrnoval nutné změny padesáti dvou právních předpisů, zejména z oblasti práva trestního, správního, finančního, občanského a rodinného, pracovního, mezinárodního práva soukromého a práva sociálního zabezpečení.

- počítal se změnou rodinného stavu (vč. veřejných listin),
- samostatně upravoval práva a povinnosti mezi partnery (např. vyživovací povinnost),
- vypustil možnost zániku partnerství smlouvou.

Právě poslední bod však působil nedotaženě. Při zrušení partnerství u soudu bylo stanoveno, že pokud partnerství trvalo déle než tři roky a jeden z partnerů nesouhlasil se zrušením partnerství a jeho zrušením by mu vznikla závažná újma, soud návrhu na zrušení partnerství neměl vyhovět. Tak by musel druhý partner případně zůstat ve svazku partnerství i proti své vůli.

Další návrh zákona o partnerském soužití osob stejného pohlaví předložila koncem roku 2002 **G – Liga**. Předloha vycházela z předešlého projednávaného přepisu s několika výjimkami, k nimž důvodová zpráva psala, že společenské podvědomí dozrálo do té míry, že je čas vytvořit i právní rámec a podmínky pro realizaci rovných podmínek existence této skupiny obyvatel a jejich dosažitelnosti práva, a tak naplnit ústavní zásadu rovnosti práv a svobod všech občanů bez rozdílu jejich postavení a zaručit tak jejich rovnou důstojnost ve smyslu čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.⁸⁶ Hlavními změnami z hlediska obsahu byla nově ustanovení o společném příjmení a společném nájmu bytu (který měl vzniknout rok po uzavření partnerského soužití). Text tohoto návrhu zákona však nebyl ve vládě ani v Poslanecké sněmovně nikdy projednáván.

V **roce 2003** byl ministerstvem spravedlnosti připraven nový vládní návrh zákona. V červnu toho roku byl projednán v připomínkovém řízení a v lednu roku 2004 měl být projednán na zasedání vlády. Předseda vlády Vladimír Špidla ho však z obavy ze sporů v křehké vládní koalici z programu jednání definitivně stáhl a doporučil navrhnout zákon jako poslaneckou iniciativu. Nový návrh již zahrnoval jiné členění zákona, řešení otázky příjmení partnerů, kteří po sobě mohli také dědit v druhé dědické skupině. Je opuštěn pojem partnerského soužití a na scénu opět vstupuje název registrované partnerství, který byl použit v prvním uceleném návrhu v roce 1997. Tato

⁸⁶ G-Liga. *Důvodová zpráva 2002*, [online] 7. 11. 2002 [citováno 29. 7. 2009]. Dostupný z: http://www.partnerstvi.cz/rp-2002/duvodova_zprava.phtml.

změna je v důvodové zprávě vysvětlena tak, že výraz „soužití“ nenavozuje na první pohled představu o statusovém, ale spíš smluvním institutu a je vhodný spíš tam, kde jde o úpravu rovněž vztahů heterosexuálních, jak je tomu například ve Francii.⁸⁷ Návrh však neumožňoval společné jmění partnerů, ani nebyla řešena otázka vyživovací povinností mezi partnery.

Od února 2004 se začala vytvářet skupina poslankyň a poslanců, kteří ve spolupráci s Gay a lesbickou ligou a po konzultacích s Gay iniciativou v ČR připravili přepracovaný poslanecký návrh zákona, který byl poté předložen Poslanecké sněmovně parlamentu ČR k projednání. Nutno poznamenat, že se opět jednalo o skupinu poslanců napříč politickým spektrem s výjimkou KDU-ČSL. Poslanecká sněmovna začala návrh zákona projednávat v červnu 2004, jako – **sněmovní tisk č. 650**. Návrh prošel až do třetího čtení, avšak v únoru 2005 k jeho schválení nedošlo, a to o pouhý jeden jediný hlas. Oproti návrhu zákona, který byl nakonec později přijat, se lišil již pouze v detailech a v bodě zániku partnerství, kdy umožňoval zrušení partnerství dohodou stran.

Návrh byl (jak již bylo zmíněno s drobnými úpravami) znovu předložen Poslanecké sněmovně hned v dubnu 2005, prošel prvním i druhým čtením a hladce se dostal rovněž do čtení třetího, v jehož závěru byl dne 16. 12. 2005 schválen výraznou převahou 86:54 hlasům. 26. 1. 2006 byl návrh zákona schválen i Senátem Parlamentu ČR. Prezident Václav Klaus však 16. 2. 2006 návrh vetoval s komentářem: „*Za relevantní považuji i to, že byl tento zákon v Poslanecké sněmovně schválen pouze 86 hlasy. I kdybych jako prezident neměl v této věci jednoznačný a vyhraněný názor, trval bych na tom, že takto zásadní zásah do právní úpravy mezilidských, a dokonce partnerských a intimních vztahů lidí musí podpořit většina poslanců, čili že zákon musí dostat alespoň většinu 101 hlasů. To nelze – z mého popudu – zařídit jinak než mým vrácením tohoto zákona parlamentu.*“⁸⁸

⁸⁷ STUD Brno. *Důvodová zpráva k návrhu zákona*, [online] 26. 6. 2003 [citováno 29. 7. 2009]. Dostupný z: <<http://www.partnerstvi.cz/rp-2003/>>.

⁸⁸ Klaus, V. *Prohlášení prezidenta republiky* [online] 16. 2. 2006 [citováno 29. 7. 2009]. Dostupné z: <http://www.partnerstvi.cz/rp-2006/prezident-prohlaseni_k_rp.phtml>.

V dopise předsedovi Poslanecké sněmovny uvedl nejen hlavní důvody pro vrácení zákona,⁸⁹ ale také uvedl konkrétní příklady problematických ustanovení tohoto zákona. Jde např. § 3 odst. 2 „osoby vstupující do partnerství výslovně uvedou, že jim nejsou známy okolnosti vylučující vstup do partnerství“. Na rozdíl od manželů však nemusí prohlašovat, že znají své majetkové poměry a zdravotní stav, což je důležitou zárukou stability takového svazku. Zdůraznil také závažné dopady tohoto zákona do zákonů dalších.⁹⁰

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, byl přijat na 54. schůzi Poslanecké sněmovny v 311. hlasování dne 15. března 2006. O přijetí zákona bylo nutno hlasovat hned třikrát, protože poprvé i podruhé byl výsledek hlasování zpochybněn, a až třetí pokus byl uznán a Poslanecká sněmovna tak přehlasovala prezidentské veto. Přítomno bylo 177 poslanců, přičemž k přijetí bylo třeba 101 kladných hlasů. Pro hlasovalo 101 poslanců, proti 57, zbytek se zdrželo hlasování a zákon tak prošel nejtěsnější možnou většinou. Pro mnohé příznivce se tak stal 15. březen 2006 dnem vítězství. Zákon vstoupil v platnost dne 1. 7. 2006 a tím se Česká republika přidala k dalším evropským zemím, které registrovaného partnerství upravují ve svém právním řádu.⁹¹

3.1.2. Zákon č. 115/2006 Sb.

Zákon je rozdělen do dvaceti částí a celkem zahrnuje 59 paragrafů. Zákon o registrovaném partnerství samotný je v podstatě pouze část první zákona č. 115/2006 Sb. (dále též ZRP), zbylých 18 částí obsahuje všechny změny celé řady právních předpisů, které s institutem registrovaného partnerství souvisí (část dvacátá poté jen stanovuje účinnost). Navíc ani celá první část není věnovaná samotné úpravě

⁸⁹ Například „postrádá jakékoli vymezení účelu tohoto vztahu, zatímco zákon o rodině říká, že: „hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí“, což účelem registrovaných partnerů stejného pohlaví není. Tudíž jediným smyslem, který zákon naznačuje je „uzavření partnerství“. Pro partnery je to možná hodně, pro stát však málo.“

⁹⁰ Mach, P. *Registrace partnerství: Pokrok nebo nezodpovědné riziko?* Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006, str. 9-20.

⁹¹ Sněmovna těsně schválila zákon o registrovaném partnerství, 15. 3. 2006, [citováno 22. 1. 2008]. Dostupný z: <<http://www.004.cz/view.php?cisloclanku=2006031601-registrovane-partnerstci-schvaleni>>

registrovaného partnerství, dokonce lze říci, že od § 18 dále jde o správněprávní normy, které by v podstatě mohly být pouhou novelizací zákona o matrikách.⁹² Pouze prvních 17 §§ tak obsahuje vlastní soukromoprávní úpravu institutu registrovaného partnerství.⁹³

Z **definice** uvedené v § 1 ZRP lze zjistit, že stejně jako v případě manželství se jedná o statusový právní vztah; konkrétně „trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem“. Za základní pojmové znaky partnerství můžeme považovat trvalost, zákonnost (znaky typické rovněž pro definici manželství) a stejnopohlavnost partnerů (otázku sexuální orientace zákon neřeší). Registrované partnerství tedy nemohou uzavřít osoby opačného pohlaví, což je v důvodové zprávě k zákonu vysvětleno zejména tím, že heterosexuální páry mají k dispozici instituty družectví a manželství a není tak pravděpodobné, že by využily další institut podobný manželství, který by jim poskytoval méně práv. V důvodové zprávě se rovněž praví, že navrhovaná právní úprava poskytuje stejnopohlavním párům obdobný objem práv a povinností jako konkubinát. Holub v této souvislosti kritizuje koncepci zákona jako neujasněnou, neboť na jedné straně má vytvořit vztah blížící se manželství, na druhé straně proklamuje, že chce pouze umožnit uzavření konkubinátu, avšak zatímco ten je prost jakékoli institucionalizace, registrované partnerství nikoli.⁹⁴

Vznik partnerství je tedy velmi obdobný jako vznik manželství; vzniká projevem vůle dvou osob stejného pohlaví činěným formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení těchto osob o tom, že spolu vstupují do partnerství. Stejně jako manželství tak i statusový poměr partnerství při vzniku podléhá přísně kogentním pravidlům.

Místo, kde má být prohlášení učiněno, určuje matriční úřad, před kterým bude prohlášení o vstupu do partnerství učiněno. Tyto matriční úřady jsou stanoveny prováděcím předpisem⁹⁵ a jejich příslušnost lze určit dle trvalého bydliště alespoň jednoho z partnerů (v každém kraji je jeden). Na rozdíl od manželství zde není

⁹² Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

⁹³ S lehkou výjimkou § 3 odst. 3 a 4.

⁹⁴ Holub, M. *Registrované partnerství? Ani ryba, ani rak*. Právní rozhledy, 2006, č. 9, str. 313.

⁹⁵ Vyhláška č. 300/2006 Sb., kterou se provádí zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

požadavek veřejnosti, slavnostního způsobu ani nutnost účasti svědků a osobou oprávněnou prohlášení přijmout není starosta či jiní členové zastupitelstva, nýbrž pouze matrikář.

Podmínky pro uzavření partnerství jsou definovány negativním výčtem z paušálně povolující klausule: „Do partnerství může vstoupit každý, komu to zákon nezakazuje.“⁹⁶

Jsou jimi:

- věk minimálně 18 let (oproti manželství nepočítá ZRP s možností snížení věku, což je zcela pochopitelné, neboť pro to není závažný důvod),
- plná způsobilost k právním úkonům – z doslovného výkladu vyplývá, že do partnerství nemohou vstoupit osoby, které byly pravomocným rozsudkem zbaveny způsobilosti k právním úkonům. Zákonodárce měl však na mysli situaci, kdy osoba nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.⁹⁷
- neexistence trvajících manželství, registrovaného partnerství či obdobného svazku osob stejného pohlaví v zahraničí – do trestního práva se tento požadavek bohužel nepromítl, takže vstoupí-li například vdaná žena do partnerství, bude sankcí pouze neplatnost tohoto partnerství, nikoli trestní odpovědnost,
- alespoň jeden z budoucích partnerů je státním občanem ČR,⁹⁸
- osoby nejsou příbuzné v linii přímé ani nejsou sourozenci.

Zákon o registrovaném partnerství na rozdíl od některých verzí jeho „předchůdců“, a rozdílně od zákona o rodině, nepočítá se společným příjmením partnerů. Zbývá tak možnost požádat o změnu příjmení podle zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.⁹⁹

Na prohlášení o vstupu do partnerství se vztahují i obecná ustanovení o právních úkonech obsažená v občanském zákoníku, která se použijí jako *lex generalis* ke

⁹⁶ § 4 zákona č. 115/2006 Sb., ZRP.

⁹⁷ Hrušáková, M., Králíčková, Z., *České rodinné právo*. Masarykova univerzita Brno: Doplněk, 2006, str. 151 – 152.

⁹⁸ Podle M. Holuba by bylo vhodnější, aby byl přístup k institutu registrovaného partnerství buď omezen pouze na občany ČR, nebo na bližší vztah k ČR (např. dlouhodobý pobyt). Blíže viz Holub, M. *Registrované partnerství? Ani ryba, ani rak*. Právní rozhledy, 2006, č. 9, str. 315.

⁹⁹ Blíže viz § 72 a násl. zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

speciální úpravě §§ 5 - 7 ZRP.¹⁰⁰ Zde jsou zvlášť vypsány podstatné vady prohlášení o partnerství způsobující **neexistenci a neplatnost** partnerství. Zatímco neexistenci partnerství lze vyvodit naplněním zákonných podmínek (ex lege), neplatnost vysloví soud konstitutivním rozhodnutím. Úprava zákona zde však je přímo matoucí, neboť jednak návrh na prohlášení neplatnosti může k soudu podat jen ten, kdo prokáže právní zájem, na druhé straně je však v dalším odstavci uvedeno, že prohlášení může učinit soud i bez návrhu (§ 7), navíc je-li partnerství prohlášené za neplatné, má se za to, že vůbec nevzniklo dle § 6 odst. 2.¹⁰¹

Partnerství **zanikne** obdobně jako manželství smrtí jednoho z partnerů, prohlášením jednoho z partnerů za mrtvého (důsledky zrušení prohlášení za mrtvého jsou stejné jako v zákoně o rodině), zrušení partnerství rozhodnutím soudu:

- a) na návrh jednoho z partnerů, prokáže-li se, že partnerský vztah již fakticky netrvá,
- b) jestliže se k návrhu druhý partner připojí. V takovém případě soud nezkoumá, zda partnerský vztah již fakticky netrvá, a rozhodne o zrušení partnerství (je zde právní nárok na zrušení).

Ve druhém případě se tak soud stává pouhým ověřovatelem souhlasu a vyvstává tak otázka, zda mělo smysl svěřovat tuto záležitost do rukou soudu. V případě manželství přistoupily již některé státy k právní úpravě tzv. administrativního rozvodu, kdy za splnění určitých podmínek (zpravidla neexistence nezletilých dětí) o rozvodu rozhoduje správní (matriční) orgán, příp. tento orgán pouze bere na vědomí shodnou vůli manželů o tom, že manželství má být rozvedeno, a konstatuje, že jsou předloženy smlouvy upravující právní následky rozvodu. Tento způsob rozvodu upravuje zatím pouze Dánsko, Norsko, Nizozemsko, Portugalsko a Rusko.¹⁰² V tomto případě by se dle mého názoru tato úprava použít mohla.

¹⁰⁰ Blíže viz § 34 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰¹ Kolářová, D. *Právní úprava registrovaného partnerství*. Právo a rodina., 2006, č. 7, str. 9.

¹⁰² Hrušáková, M., Králíčková, Z. *České rodinné právo*. Masarykova univerzita Brno: Doplněk, 2006, str. 117.

Úprava jednotlivých vztahů, především práv a povinností, mezi oběma registrovanými partnery, vycházející nejen z §§ 8 – 13 ZRP, bude materií zbytku kapitoly.

3.2. Úprava majetkových vztahů

Dle zákona o registrovaném partnerství „mají partneři stejné povinnosti a stejná práva.“ „O záležitostech partnerského soužití rozhodují oba partneři společně, nedohodnou-li se, rozhodne na návrh některého z nich soud.“ (§ 8 ZRP) Na druhou stranu však zákon č. 115/2006 Sb. (odlišně od úpravy v ZoR) neupravuje výslovně povinnosti partnerů při péči o společnou domácnost, ba ani neproklamuje povinnost společného života, kterou však patrně předpokládá, ale obsahuje již pravidla rozhodování o společných záležitostech¹⁰³ a zástupčí právo mezi partnery¹⁰⁴ shodně jako v zákoně o rodině. Kámen úrazu však v této situaci představuje absence jakékoliv formy zákonného spoluvlastnictví odpovídajícího společnému jmění manželů.

3.2.1. Společné jmění

Společné jmění nahradilo mezi manžely institut bezpodílového spoluvlastnictví, byť obsahově i nadále znamená, že každému z manželů přísluší vlastnické právo k celé věci, přičemž toto vlastnické právo je současně omezeno vlastnickým právem druhého z manželů, podíly manželů tedy nejsou určeny. Do společného jmění manželů ve stručnosti patří vše, co jeden či oba manželé nabudou ode dne uzavření sňatku až do zániku manželství, vyjma majetku získaného dědictvím nebo darem či věcí získaných výlučně jedním z manželů či získaných z jeho výlučných zdrojů (pokud si nepřejí takovouto věc nabýt manželé společně¹⁰⁵). Stejně tak do společného jmění patří závazky

¹⁰³ § 8 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, shodně § 20 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁴ § 9 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, shodně § 21 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2000, sp. zn. 22 Cdo 1658/98.

každého z manželů (vyjma závazků týkajících se výlučného vlastnictví jednoho z nich či závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů).

Ačkoliv v několika návrzích uzákonění registrovaného partnerství byl tento institut vztažen i na registrované partnery, zákonodárce nakonec vytvořil podobu volnějšího svazku, jak vidíme například i na konsensuální formě zániku. Vypořádávání společného jmění by partnerům takového ukončení registrovaného svazku silně komplikovalo, zvláště pokud by bylo přejato v plné šíři.

Přestože paušální majetková úprava vztahů mezi partnery chybí a ani mezi nimi nemůže vzniknout žádné majetkové společenství podobné institutu společného jmění manželů, a to ani na základě smlouvy, určité minimální možnosti partneri mají. Nejčastějším právním vztahem vznikajícím mezi společně žijícími osobami v registrovaném partnerství je spoluvlastnictví, neboť partneri si zpravidla pořizují věci společně. Podílové spoluvlastnictví se přesto vždy vztahuje k určité věci, případně vymezenému souboru věcí, s nimiž, pokud si nedohodnou spoluvlastníci jiný podíl, mohou oba disponovat a platí, že podíly obou jsou stejné. Podíl vyjadřuje míru, jakou se spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví ke společné věci. Tento spoluvlastnický podíl je zpravidla vyjádřen zlomkem. Podíl na věci není vymezen reálně, není tedy patrné, komu ze spoluvlastníků patří ta která část společné věci. Zatímco pak u společného jmění platí vyvratitelná domněnka, že věci získané za trvání manželství tvoří společné jmění manželů, u partnerů je úprava opačná, tedy partner musí existenci podílového spoluvlastnictví konkrétní věci prokázat.

V případě, že jeden z partnerů není zaměstnaný a stará se o společnou domácnost a věci jsou potom pořizovány z výdělku jednoho z nich, jsou všechny tyto věci ve výlučném vlastnictví pracujícího partnera a druhý se nemůže, tak jako v manželství, vůči tomuto bránit.

V případě rozhodování o věcech ve spoluvlastnictví platí podobná pravidla, jako při rozhodování o společném jmění manželů – při rovnosti hlasů (při neshodě partnerů) rozhodne na návrh kteréhokoliv spoluvlastníka soud. Narozdíl od manželství však může nastat i situace, kdy mají partneri různě velké podíly na věci a jeden tedy může přehlasovat druhého, který pak musí toto strpět.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2002, sp. zn. 22 Cdo 205/2002.

Mezi registrovanými partnery navíc v případě pořizování věcí ze společných prostředků do výlučného vlastnictví jednoho z nich (vztahuje se i na další podobné závazky) plynou těmto vznikajícím závazkům standardní promlčecí lhůty.

Tato úprava vcelku odpovídá představě registrovaného partnerství, jakožto něčeho volnějšiho a dočasnějšího, než je manželství. Trochu nelichotivě tak vypovídá o tom, jaké představy měli zákonodárci o homosexuálně orientovaných občanech při přijímání tohoto zákona. Možná jsou tyto představy částečně správné a některým párům bude toto pojetí vyhovovat, určitě však existují páry, které by uvítaly plně manželský svazek, včetně relativně intimního společného jmění manželů. Myslím, že v budoucnosti může trend všeobecné liberalizace společnosti a digitalizace jejich rejstříků umožnit fakultativní volbu společného jmění manželským i registrovaným svazkům. Osobně bych takovou úpravu de lege ferenda považoval za žádoucí.

3.2.2. Dědění

Zákon o registrovaném partnerství s účinností od 1. 7. 2006 novelizoval ustanovení občanského zákoníku upravující dědění ze zákona tak, že partner byl zařazen mezi zákonné dědice jako alternativa pro případ, že zůstavitel uzavřel za svého života partnerství, namísto manželství. Pro dědění po zůstaviteli, jenž byl registrovaným partnerem, tedy platí stejná pravidla, jako pro dědění v manželství. Pozůstalý partner by v takovém případě dědil v první skupině spolu s dětmi zůstavitele (pokud jsou), každý z nich stejným dílem.

Vzhledem k tomu, že existence potomků registrovaných partnerů bude patrně méně četná než u manželů, bude partner zůstavitele dědit nejčastěji ve druhé dědické skupině, uplatní-li se zákonná dědická posloupnost. Ve druhé skupině pozůstalý partner dědí nejméně jednu polovinu, dědí-li s ním alespoň jeden z dalších dědiců této skupiny (rodiče zůstavitele a osoby, které se zůstavitelem žily ve společné domácnosti alespoň po dobu jednoho roku před jeho smrtí a z tohoto důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na zůstavitele), jinak mu připadne celé dědictví.

Vzhledem k již zmíněné větší labilitě registrovaného svazku, zde především co do možnosti vyslovení neplatnosti a neexistence partnerství od počátku, lze předpokládat, že v určitých situacích bude možno zdržovat až narušovat příslušná dědická řízení spory.

I v těchto vztazích je tedy lepší pořídít závěť. Při pořízení závěti je registrovaný partner limitován pouze právy neopomenutelných dědiců (svých dětí), pokud je nevydělil.

S dědictvím souvisí i právo partnera či partnerky uplatňovat ochranu osobnosti zemřelého partnera či partnerky.¹⁰⁷ Ochranou osobnosti je právo každého člověka na ochranu zejména svého života a zdraví, na ochranu své cti a důstojnosti, svého jména a projevů osobní povahy. Za porušení práva na ochranu osobnosti se považuje i diskriminace z důvodu sexuální orientace. Je-li toto právo porušeno, má daná osoba právo domáhat se ochrany tohoto práva soudní cestou.

3.2.3. Vyživovací povinnost

Mezi partnery existuje stejně jako mezi manžely vzájemná vyživovací povinnost, jež předchází vyživovací povinnosti dětí, tedy v první řadě je partnerovi povinen poskytovat výživné druhý partner, a teprve pokud to partner z jakýchkoli důvodů nečiní, nastupuje vyživovací povinnost dětí, pokud přichází v úvahu. Jestliže jeden z partnerů vyživovací povinnost vůči druhému partnerovi neplní, určí soud na návrh některého z nich její rozsah, přičemž přihlédne k péči o společnou domácnost. Rozsah vyživovací povinnosti se stanoví tak, aby hmotná a kulturní úroveň obou partnerů byla zásadně stejná.

ZRP tak v zásadě přebírá platnou právní úpravu ZoR, jak co se týče vyživovací povinnosti po dobu trvání partnerského soužití, tak i po jeho zrušení. Pokud bylo partnerské soužití zrušeno, může partner, který není schopen se sám živit, žádat od bývalého partnera, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Nedohodnou-li se bývalí partneři mezi sebou, rozhodne o výživném na návrh některého z nich soud.

¹⁰⁷ §15 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

V zákoně je obsaženo i tzv. *sankční výživné*, které je oprávněn žádat rozvedený partner, který se na trvalém rozvratu společného vztahu nepodílel a jemuž byla zrušením partnerství způsobena závažná újma. V tomto bodě však od počátku je a i po novelizacích zůstává sporné ustanovení o podílnictví na rozvratu společného vztahu, na něž je sankční výživné vázáno, aniž by jím zároveň bylo podmíněno faktické ukončení vztahu (tedy registrované partnerství může být ukončeno, aniž by k trvalému rozvratu došlo).¹⁰⁸

Právo na výživné se nepromlčuje (ne však už nároky na jednotlivá plnění) a ZRP taktéž umožňuje, aby se partneři na vyrovnání výživného smluvně dohodli.

V otázce výživného opomněl ZRP novelizovat § 94 ZoR, v němž se říká, že právo na výživné rozvedeného manžela zanikne, jestliže oprávněný manžel uzavře nové manželství, o uzavření registrovaného partnerství se nezmiňuje. Jinak řečeno, uzavře-li rozvedený manžel, který má právo na výživné od svého bývalého manžela, registrované partnerství, toto právo mu automaticky nezanikne (pravděpodobně však bude využito ustanovení o rozporu s dobrými mravy). Tatáž úprava v opačné situaci je však upravena přímo v ZRP (zánik práva na výživné po zrušení partnerského soužití v případě uzavření manželství), jedná se tak pravděpodobně pouze o přehlédnutí v komplexní úpravě registrovaného partnerství.

3.2.4. Daně a dávky

Podle zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, může výpověď odepřít ten, kdo by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Za osobu blízkou je podle tohoto zákona považován i partner.

Registrované partnerství však nepřináší žádnou daňovou úlevu. Partner nebyl zvlášť zařazen do zvýhodněné první skupiny zdanění podle zákona č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitosti (zákon o transferových daních), a nadále zůstává ve druhé nebo třetí skupině:

¹⁰⁸ Holub, M. *Registrované partnerství? Ani ryba, ani rak*. Právní rozhledy, 2006, č. 9, str. 317.

- Ve druhé skupině se bude nacházet, pokud se zůstavitelem, dárce nebo nabyvatelem žil nejméně po dobu jednoho roku před převodem nebo smrtí zůstavitele ve společné domácnosti a z toho důvodu pečoval o společnou domácnost nebo byl odkázán výživou na zůstavitele, dárce nebo nabyvatele.
- Ve třetí třídě se pak nachází všechny ostatní fyzické a právnické osoby nezařazené do předchozích dvou skupin.

Rozdíl ve výši daně mezi jednotlivými skupinami je poměrně markantní, neboť zatímco základní sazba daně dědické a darovací (tj. z daňového základu do 1.000.000,- Kč) činí pro poplatníky zařazené do první skupiny 1 %, ve druhé skupině jsou to již 3 % a ve třetí skupině 7 %. V případě větších částek daň dosahuje sazby až 40 % transferované částky.

Podle skupiny, kam daný poplatník spadá, se odvíjí také případná výše osvobození od daně (osoby zařazené do první a druhé skupiny jsou například od daně dědické i darovací osvobozeny úplně).

Vzhledem ke zrovnoprávnění partnerských a manželských svazků z hlediska práva dědického, působí nerovná situace v oblasti daní diskriminačně.¹⁰⁹

Stejná byla situace u daně z příjmu, kde registrovaní partneři taktéž nemohli, na rozdíl od manželských dvojic, uplatnit institut společného zdanění, přestože technicky by si novelizace pravděpodobně nevyžádala víc, než přidání pojmů partner do jednotlivých paragrafů. Určitou roli i zde pochopitelně hrály argumenty zmíněné u společného jmění manželů (předně lze pochopit, že společné zdanění bez společného jmění, které by bylo zdaňováno, není tak „přitažlivé“ jako vše dohromady). Nicméně institut společného zdanění manželů byl s účinností od 1. 1. 2008 zrušen zákonem č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, který novelizoval mimo jiné i zákon o dani z příjmů, tudíž tato problematika je v tuto chvíli bezpředmětná (minimálně do té doby, než bude otázka společného zdanění manželů případně opět nastolena).

Není taktéž možné, aby si poplatník – partner odečetl na druhého partnera, který nemá příjem přesahující určitou částku, slevu ve výši 24.840,- Kč (ročně). Partner sice může zaujímat postavení osoby spolupracující, to je však oproti postavení manžela méně výhodné.

¹⁰⁹ Ovšem co se dá čekat v oblasti berního práva.

Pro účely zákona o státní sociální podpoře¹¹⁰ jsou partneři považováni za společně posuzované osoby stejně jako manželé nebo druh a družka (nesezdané osoby). Ti všichni tak musí splňovat podmínku, že s oprávněnou osobou trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. U partnerů a manželů je tato podmínka považována vždy za splněnou, zatímco druh a družka musí existenci alespoň tři měsíce trvající společné domácnosti prokazovat. V tomto ohledu je tedy postavení partnera výhodnější než postavení druha, nový zákon o životním a existenčním minimu¹¹¹ naopak neoznačuje registrované partnery za společně posuzované osoby výslovně, ale umožňuje je zahrnout pouze pod skupinu jiných osob, které společně užívají byt. Manželé jsou za společně posuzované osoby tímto zákonem považováni vždy.

Logicky pak se za osamělou nepovažuje osoba, která žije s partnerem nebo druhem, takže existence partnerství je překážkou vzniku nároku na určité dávky, které jsou vázány na osamělost osoby, která o dávku žádá.

Uzavřené registrované partnerství dle současného znění zákona o důchodovém pojištění¹¹² nezakládá nárok na vdovský či vdovecký důchod, přestože partneři plní pojištění stejně, jako osoby ve svazku manželském. Jelikož však stejně tak není uzavřené partnerství překážkou k pobírání tohoto důchodu (na rozdíl od uzavření dalšího manželství), lze usuzovat na další nedostatek v zákonné úpravě.

3.3. Úprava společenských vztahů

Kromě úpravy majetkových vztahů představuje registrované partnerství pro oba partnery řadu dalších práv a povinností spíše sociálního charakteru. Ačkoliv nemají třeba tyto vztahy návaznost na majetek, pro partnery představují neméně hodnotné prvky jejich právního vztahu.

Registrovaný partner tak například je oprávněn zastupovat druhého partnera v jeho běžných záležitostech, zejména přijímat za něho běžná plnění, pokud zvláštní právní předpis nestanoví jinak. Současně jednání jednoho z partnerů při obstarávání běžných záležitostí partnerství zavazuje oba partnery společně a nerozdílně. V případě

¹¹⁰ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

¹¹¹ Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

¹¹² Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

registrovaného partnerství je nad rámec zákona o rodině výslovně stanoveno, že takovýto závazek obou partnerů vzniklý jednáním jednoho z partnerů při obstarávání běžných záležitostí partnerství v době jeho trvání, je platný i v případě, že partnerství bylo prohlášeno následně za neplatné nebo zaniklo. Zmíněná pravidla pro zastoupení druhého partnera a pro jednání jednoho z partnerů v běžných záležitostech však neplatí, jestliže jiné osobě bylo známo, že druhý partner účinky z tohoto jednání či zastupování proti ní výslovně vyloučil.¹¹³

3.3.1. Osoba blízká

Dle občanského zákoníku jsou partneři či partnerky chápány automaticky chápání jako osoby blízké.¹¹⁴ Ostatní gay a lesbické páry jsou jako osoby blízké posuzovány jen tehdy, pokud jsou vůči sobě navzájem ve vztahu obdobném, jako je vztah rodinný, a pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá strana důvodně pociťovala jako újmu vlastní. U registrovaných partnerů či partnerek není nutno splnění těchto podmínek dále dokazovat. Z právního statutu osoby blízké vyplývá partnerovi v civilním procesu řada práv i povinností (např. u předkupního práva třetí osoby).

Pro účely trestního zákona¹¹⁵ a i zákona o přestupcích¹¹⁶ byl partner zařazen výslovně do výčtu osob blízkých, což má dopad v některých konkrétních ustanoveních. Vyjma trestných činů vyjmenovaných v §§ 166-168 TZ (např. vlastizrada, teror, teroristický útok) tak například nebude trestné, jestliže partner:

- napomáhá svému partnerovi uniknout trestnímu stíhání nebo trestu – za podmínky, že napomáháním nezískal majetkový prospěch pro sebe nebo jinou osobu,
- nepřekazí nebo neoznámí trestný čin, pokud tento čin nemohl překazit proto, že by uvedl svého partnera v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo trestního stíhání.

¹¹³ Blíže viz § 9 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, obdobně § 20 a 21 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.

¹¹⁴ § 116 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁵ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

¹¹⁶ Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

V novém Trestním zákoníku¹¹⁷ je definice obdobná v § 125.

V trestním řízení je tak partner postaven na roveň manžela, ale stejné postavení má v trestním právu procesním i druh. Partner má právo odepřít svědeckou výpověď, dále patří mezi tzv. osoby se samostatnými obhajovacími právy, což znamená, že má možnost zvolit svému partnerovi obhájce, pokud si ho nezvolí sám (nikoliv však proti jeho vůli) nebo může podat ve prospěch obžalovaného odvolání. Trestní stíhání prvního partnera pro trestné činy taxativně vyjmenované v § 163 TŘ (např. znásilnění) je možné zahájit nebo v něm pokračovat pouze, pokud byl dán souhlas (druhého) partnera, jež má postavení poškozeného. Toto ustanovení má zejména zabránit situaci, kdy by trestní stíhání milované osoby bylo pro poškozeného dalším traumatem či dokonce poškozením. Jsou však i situace, kdy souhlas poškozeného není vyžadován (§ 163a TŘ).

Na rozdíl od manželství nebyla do trestního zákona přidána skutková podstata odpovídající trestnému činu dle § 210 TZ, tedy dvojímu manželství. Jak již bylo zmíněno, uzavřením druhého registrovaného partnerství za trvání prvního partnerství (či kombinace tohoto svazku s manželstvím) dochází pouze k neplatnosti tohoto druhého svazku, protože analogii v trestním právu použít nelze.

3.3.2. Nárok na informace

Partner byl taktéž doplněn do okruhu osob, které je ošetřující lékař povinen poučit vhodným způsobem o povaze onemocnění či stavu druhého partnera a o potřebných výkonech tak, aby se mohl stát aktivním spolupracovníkem při poskytování péče.¹¹⁸ Partner tedy zaujal stejné postavení, jaké zákon přiznává „členům rodiny“ nemocného. Nehledě na absenci definice pojmu rodiny v právu obecně (viz výše), tak partner zaujímá podobně důvěrné postavení jako v trestním řízení, tedy může i v tak osobním rozhodování, jako jsou otázky tělesné integrity, doplňovat absentující vůli svého partnera. Patrně každý jednotlivý lékař tak bude muset posuzovat nejen zdravotní stav dotyčného pacienta, ale lze si představit, že ve vypjatých chvílích, které nesnesou

¹¹⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹¹⁸ § 23 odst. 1 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdější předpisů.

odkladu, na něm bude ležet i právní zhodnocení vztahu obou partnerů a míry, do které je jednotlivě zapojí do rozhodování o poskytnutí péče.

3.3.3. Společný nájem bytu

Na rozdíl od manželství se nepojí se vznikem registrovaného partnerství vznik společného nájmu bytu, který byl v nájmu jednoho z registrovaných partnerů. Stejně tak nevzniká společný nájem bytu ze zákona ani při uzavření nájemní smlouvy k bytu jedním z partnerů v době trvání registrovaného partnerství. V případě nájmu družstevního bytu i nadále platí, že společného nájmu mohou v tomto případě dosáhnout pouze manželé, u ostatních typů bytů či nemovitostí však lze dohodou s oběma registrovanými partnery společně společného nájmu bytu dosáhnout. Jde ovšem o obecnou možnost (registrovaný pár není nijak zvýhodněn). Úprava registrovaného partnerství do příslušných částí občanského zákoníku přesto včleněna byla.

Partner, byť není stranou smlouvy, je po dobu trvání registrovaného partnerství chráněn. Ze zákona mu totiž spolu se vznikem registrovaného partnerství vzniká právo užívat byt, který je v nájmu druhého partnera. Dokonce platí i v případě neplatného či neexistujícího partnerství a toto právo není vázáno na souhlas nájemce. Partner tak může nárokovat užívání bytu i proti vůli nájemce, což lze využít především v situacích, kdy druhý partner souhlas s užíváním bytu odvolá. Z nájemní smlouvy však prostřednictvím tohoto práva partner zavázán není.

Při zmíněné situaci vyslovení neplatnosti či neexistence partnerství však pochopitelně právo partnera, který není nájemcem bytu, k jeho dalšímu užívání zaniká.

Zákon o registrovaném partnerství novelizoval s účinností od 1. 7. 2006 rovněž ustanovení § 706 OZ, jež upravuje přechod nájmu bytu. Úmyslem zákonodárce bylo zařazení partnera do skupiny osob, na něž může smrtí nájemce přejít nájemní právo (jak ostatně vyplývá i z důvodové zprávy k zákonu o registrovaném partnerství¹¹⁹). ZRP však nepřesně odkazuje na místo k doplnění slova „partner“ a z hlediska legislativně

¹¹⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, Zvláštní část: „Mezi osoby, které se stávají nájemci po smrti jednoho z partnerů, se doplňuje druhý partner, pokud žil v den smrti ve společné domácnosti a nemá vlastní byt.“

technického je tato novelizace neproveditelná v důsledku nepřesnosti. Chyba je však co do důsledků natolik markantní, že nezařazení registrovaných partnerů mezi osoby potenciálních nástupců nájemce by bylo nepřiměřeným formalismem.

Závěr

V průběhu historického vývoje, a v posledních přibližně dvou stoletích především, společnost novou realitu celospolečenských vztahů dokázala reflektovat i ve formách soužití. Ve dvacátém století to bylo hnutí homosexuálů, bojující za společenské uznání svých práv, na což postupně, zpravidla nejprve kulturní a později politické a právní systémy jednotlivých zemí dokázaly do určité míry reagovat. To, že tyto reakce se velmi lišily, nelze, jak jsme zjistili, přičítat jedinému faktoru – například rigiditě právního systému či náboženství, ale svou roli hrají kulturní a vůbec civilizační faktory. Tak lze pozorovat odlišnosti v přijetí homosexuálních svazků napříč Evropou od západu k východu, od sekularizovaných států k těm nábožensky založeným, od konzervativních k liberálním. Ve světě pak je vidět vliv arabské kultury, stejně jako opačný vliv kultury euro-americké.

Jak práce ukázala, Česká republika, potažmo její obyvatelé – Češi, se rádi drží určité zavedené praxe, přesto jsou ochotni přijímat i věci nové. Jakoby to i její geografická pozice v Evropě předurčovala – střízlivé místo uprostřed – to je i model, kterým jsme přijali svazky homosexuálně orientovaných osob. Registrované partnerství po česku přineslo pomalu základy, aniž by pobouřilo širokou veřejnost přílišnou troufalostí. Německý model, který byl našemu registrovanému partnerství inspirací, byl dle mého názoru zvolen vhodně mimo jiné i díky historické provázanosti našich právních řádů.

Analýza faktického stavu vztahů, práv a povinností, které registrace partnerství zakládá, jasně ukázala, že současná podoba opravdu není (nemůže být) myšlena jako definitivní. Úprava institutu odpovídajícího společnému jmění manželů, stejně jako společné zdanění se jeví být pouze otázkou vůle a času politiků, řešit takovéto záležitosti.

S dalším postupem evropské integrace lze očekávat intenzivnější fluktuaci občanů mezi jednotlivými státy a tedy stále častější střety různých úprav stejnopohlavních svazků. Na to logicky musí navázat nějaká forma harmonizace ze strany Evropského společenství, přičemž toto společenství, věrno svým zásadám, sáhne po modelech nejvýhodnějších pro páry. Jelikož by uzákonění několika forem svazku stejnopohlavních párů (pro některé páry bude výhodnější např. francouzský model, než manželství) bylo v kontrastu s pouze dvěma krajními formami svazků heterosexuálních značně diskriminující, budou pro zabránění diskriminaci všechny tyto formy soužití v budoucnu nepochybně zásadně přístupné všem párům.

Seznam pramenů a Literatury

Monografie a časopisy

Aardweg, G. J. M. van den. *Terapie homosexuality: Rádce pro postižené a poradce*. Praha: Hnutí Pro život ČR, 2003.

Beranová, L. *Gayové chtějí nový zákon. Rychle*. Hospodářské noviny ze dne 14. 2. 2005.

Bellinger, G. *Sexualita v náboženstvích světa*. Praha: Academica, 1998.

Brzek, A. *Sexuologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1999.

Brzek, A., Pondělíčková – Mašlová, J. *Třetí pohlaví?* Praha: Scientia medica, 1992.

Elischer, D. *Je libo PACS?* In: Dvořák, J., Kindl, M. (eds.) *Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2005.

Elischer, D. *Univerzální „registrované partnerství“ aneb zamyšlení nad francouzskou úpravou alternativních forem soužití*. Právní fórum, 2006, č. 5.

Fanel, J. *Gay historie*. Praha: Dauphin, 2000.

Futterman, D. Ryan, C. *Lesbian and Gay Youth, Care and Counseling*. New York: Columbia Univerzity Press, 1998.

Haderka, J. F. *Několik poznámek k nedávnému pokusu o právní institucionalizaci homosexuálního soužití v České republice*. Správní právo, 1998.

Hamer, D. H., Hu, V., Magunson, L. a kol. *A linkage between DNA markers on the X chromosome and male sexual orientation*. In: R. P. Cabaj, T. S. Stein, *Textbook of Homosexuality and Mental Health*.

Heinze, E. *Sexual Orientation: A Human Right. An Essay on International Human Rights Law*. London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

Holub, M. *Registrované partnerství? Ani ryba, ani rak*. Právní rozhledy, 2006, č. 9.

Hrušáková, M., Králíčková, Z. *České rodinné právo*. Masarykova univerzita Brno: Doplněk, 2006.

Hubálková, E. *Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech in, Bulletin Advokacie*. Zvláštní číslo., říjen 2000.

Janošová, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum, 2000.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995.

Kenneth, M. C., Ritch C., Savin-Williams. *The Lives of Lesbians, Gays, and Bisexuals, Children to Adults*. Harcourt: Harcourt Brace College Publishers, 1996.

Kolářová, D. *Právní úprava registrovaného partnerství*. Právo a rodina., 2006, č. 7.

Mach, P. *Registrace partnerství: Pokrok nebo nezodpovědné riziko?* Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006.

Malenovský, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště právu českému*. Brno: Doplněk, 2004.

Morus, R. L. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko, 1992.

- Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné. II. Zvláštní část*, Praha: Codex, 1997.
- Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl*. Praha: Linde, 1999.
- Spencer, C. *Dějiny homosexuality*. Bratislava: Slováry, 1999.
- Stehlíková, D., Procházka, I., Hromada, J. *Homosexualita, společnost a AIDS v ČR*. Praha: Orbis, 1995.
- Talandová, J. *Sociální postavení žen a alternativní rodinné modely v kontextu heterosexuální společnosti*. Praha: L-klub Lambda, 1997.
- Tůma, V., *Problém homosexuality ve světle evangelia*. Středokluky: Zdeněk Susa, 1996.
- Waaldijk, K. *Cestou malých změn: Jak se v Nizozemí prosadilo manželství partnerů téhož pohlaví*, Sociální studia, 2002, č. 7.
- Waaldijk, K. *Civil Developments: Patterns of Reform in the Legal Position of Same-Sex Partners in Europe*. Canadian Journal of Family Law, 2000, vol. 17.
- Weiss, P., Zvěřina, J. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001.
- Wintemute, R. *France permitted to ban adoptions by lesbian and gay individuals*. In: *Ilga-Europe Newsletter*, 2002, číslo 2, sv. 2.

Online prameny

G-Liga. *Důvodová zpráva 2002*, [online] 7. 11. 2002 [citováno 29. 7. 2009]. Dostupný z: <http://www.partnerstvi.cz/rp-2002/duvodova_zprava.phtml>.

Gais et lesbiennes Branchés. *The French registered partnership law: The civil solidarity pact*. [online] 18. 6. 2005 [citováno 27. 7. 2009]. Dostupný z: <<http://www.france.qrd.org/texts/partnership/index.html>>.

Gais et lesbiennes Branchés. *The registered partnership act D/341- H- ML Act No. 372* [online] 18. 6. 2005 [citováno 27. 7. 2009]. Dostupný z: <<http://www.france.qrd.org/texts/partnership/index.html>>.

Graupner, H., Procházka, I. *Historie právních postojů k homosexualitě*. [online] 3. 6. 2005 [citováno 29. 7. 2009] Dostupný z: <<http://logos.gl.cz/ls-dokumenty/pravhist.phtml>>.

Huber, Von R. *Gespräche mit Maria Fekter*. [online] 18. 2. 2009 [citováno 29. 7. 2009] Dostupný z: <http://www.gaynet.at/news/artikel/5199_Lambda>.

IOL Diário, *Sócrates quer casamento gay e referendo à regionalização*. [online] 18. 1. 2009 [citováno 29. 7. 2009] Dostupný z: <<http://diario.iol.pt/politica/socrates-casamento-homossexual-regionalizacao-ps-homossexuais-legislativas/1033721-4072.html>>.

Kaňka, P. *Abeceda homosexuality*. [online] leden 2000 [citováno 29. 7. 2009] Dostupný z: <<http://www.004.cz/view.php?cislocianku=2006041702-homosexualita-hiv-aids-odborne-prace->>>.

Klaus, V. *Prohlášení prezidenta republiky*. [online] 16. 2. 2006 [citováno 29. 7. 2009]. Dostupný z: <http://www.partnerstvi.cz/rp-2006/prezident-prohlaseni_k_rp.phtml>.

Martykanová, D. *Homosexualita v demokracii aneb vůle k soužití*. [online] 30. 1. 2007 [citováno 29. 7. 2009]. Dostupný z: <<http://www.partnerstvi.cz/les-veda/lgbt-spanelsko-2.phtml>>.

Oliwa, R. *Wszyscy na tak*. [online] 19. 6. 2009 [citováno 29. 7. 2009] Dostupný z: <<http://www.innastrona.pl/magazyn/bequeer/zwiazki-partnerskie-2009.phtml>>.

Strachon M. *Registrované partnerství a referendum o Evropské unii*. [citováno 26. 3. 2007].
Dostupný z: <http://www.partnerstvi.cz/rp-2003/referendum_eu.phtml#8>.

STUD Brno. *Důvodová zpráva k návrhu zákona*. [online] 26. 6. 2003 [citováno 29. 7. 2009]. Dostupný z: <<http://www.partnerstvi.cz/rp-2003/>>.

Talandová, J. *Sociální postavení žen a alternativní rodinné modely v kontextu heterosexuální společnosti*. [online] 1997 [cit. 2005-01-24]. Dostupný z: <<http://www.scalex.cz./sophia/taland/32.htm>>.

Vaculíková, V. *Registrované partnerství a teorie práva*. [online] 2003 [citováno 29. 7. 2009]. Dostupný z: <<http://www.partnerstvi.cz/rp-vaculikova/>>.

Zákony a Judikatura

Resolution on equal rights for homosexuals and lesbians in the EC, č. A3-0028/94.

Zákon č. 6/2001 z 11. května – o přijetí prostředků k ochraně společné domácnosti osob, Dostupný z: <<http://portugalgay.pt/politica/parlamento02.asp>>.

Zákon č. 7/2001 z 11. května – o přijetí prostředků k ochraně „de facto union“, Dostupný z: <<http://portugalgay.pt/politica/parlamento03.asp>>.

Juris BMJ. *Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft*. [online] 2009 [citováno 29. 7. 2009] Dostupný z: <<http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/lpartg/gesamt.pdf>>.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon č. 40/ 1964 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (antidiskriminační zákon).

Rozsudek Evropského soudu ve věci Karner proti Rakousku ze dne 24. 6. 2003, č. stížnosti: 40016/98.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2000, sp. zn. 22 Cdo 1658/98.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2002, sp. zn. 22 Cdo 205/2002.

Summary

Registered Partnership and Its Potential Property Consequences

I have chosen this particular topic for my thesis because according to my opinion the institute of registered partnership is still quite new and unknown to many people in the Czech Republic and the Czech legal theory concerning this topic is not much rich so far. The aim of my thesis is to look at the issue of registered partnership more deeply, not only from the position of the questions of from where, how and why registered partnership actually came to the Czech Republic. This analysis focuses on the legal consequences of registration for partners and among themselves, especially in comparison with the two main variants of cohabitation – marriage and unmarried cohabitation.

To this end, the work is divided into three main chapters, which are further subdivided into subchapters and these are eventually further subdivided into smaller parts. The thesis begins with the Introduction where the intended aims and goals of this work are described.

Followed by the First Chapter which presents the topic of the work by its basic question "What the homosexuality actually is". This chapter discusses the concept of homosexuality and its development, looks closer at the term "coming out" and the number of homosexuals in the society and in the end of this chapter the theoretical models of gay cohabitation are presented.

These models are further developed and showed in legal practice in the Second Chapter. From the minimal forms of legalization of same-sex unions, over the French and Scandinavian model of legislation to the Dutch gay marriage.

The Third Chapter continues with the analysis of registered partnership in the law of the Czech Republic. The very genesis of the institute of registered partnership and its final form in the law of the Czech Republic is analyzed in this chapter and then relationships, rights and obligations, which arise to the registered partners and their surroundings from the institute of registered partnership, are closely explored. These different forms of legal relationships and their respective legal regulations are

specifically divided into the property regulation, which include community property, inheritance, duty to support and maintain and taxes, and the regulation of social relations, such as the institute of “next of kin”, common residential lease or the right of the registered partner to get medical and other information about the second registered partner.

The thesis ends with the Conclusion where I express my opinion that this work shows that although people in the Czech Republic are quite conservative, they are still willing to accept new things and that is why the golden middle way was chosen for the model of same-sex couples unions, which was adopted in the Czech Republic. Registered partnership has brought slowly the bases to us without angering the general public for being too hasty and daring, using the German model, which was an inspiration to our registered partnership. In the very end I conclude my thesis with a thought that in not very far future I expect some kind of harmonization of legislation regulating the institute of registered partnership in the member countries of the European Community and that this kind of unions will be available not only to gay couples, but to straight couples as well.

Klíčová slova / Keywords

registrované partnerství, homosexualita, stejnopohlavní svazky

registered partnership, homosexuality, same-sex unions